

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

І. Б. Кравчина

**ТЕОРІЯ ПРАВА:
АЛЬБОМ СХЕМ**

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

І. Б. Кравчина

**ТЕОРІЯ ПРАВА:
АЛЬБОМ СХЕМ**

Навчальний посібник
для студентів, які навчаються за спеціальностями «Економіка» і «Соціологія»

Харків
Видавництво НУА
2018

УДК 340.12(075+072.8)
ББК 67.0я73
К77

*Рекомендовано Вченою радою
Народної української академії
Протокол № 10 від 21.05.2018*

Рецензенти: канд. юрид. наук *А. О. Наумова* (Харківський Національний університет внутрішніх справ);
канд. юрид. наук *В. В. Астахов* (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»);

Н.І. Веретун (Київська обласна колегія адвокатів)

К77 Кравчина, Ірина Борисівна.

Теорія права: альбом схем : навч. посіб. для студентів, які навчаються за спец. «Економіка» і «Соціологія» / І. Б. Кравчина ; Нар. укр. акад., [каф. економіки та права]. – Харків : Вид-во НУА, 2018. – 107 с.

Посібник покликаний надати допомогу студентам систематизувати, конкретизувати і поглибити набуті знання та вміння з курсу «Теорія права», а також залучитися до активної самостійної роботи.

Структура та зміст посібника повністю відповідають вимогам чинної навчальної програми з курсу. Навчальний матеріал згруповано за програмними темами і подано у наочній формі, тобто у вигляді схем. Особлива увага у посібнику приділяється роботі з термінами та поняттями, що є основними у курсі.

Матеріал викладений з урахуванням законодавства України станом на 01 червня 2018 року.

Посібник призначений для студентів факультетів «Бізнес-управління» та «Соціальний менеджмент», а також усіх, хто цікавиться питаннями правознавства.

УДК 340.12(075+072.8)

ББК 67.0я73

© Народна українська академія, 2018

ВСТУП

Реалізація конституційного положення про забезпечення та захист прав і свобод людини є надзвичайно важливим напрямом державної політики та надійною базою формування громадянського суспільства. Щодо підготовки фахівця це означає формування покоління, яке шанобливо ставиться до законів, вміє використовувати правові знання в професійній діяльності та захищати свої права, має переконання в абсолютній цінності права, в його універсальному характері. Виховувати правову свідомість людей держава повинна не тільки за допомогою всієї системи ефективного механізму правового регулювання та застосування правових норм, а й через правову освіту.

Теорія права як навчальна дисципліна є важливою складовою частиною професійної підготовки студентів факультетів «Бізнес-управління» і «Соціальний менеджмент» ХГУ «НУА». Вона надає можливість опанувати методологію наукового аналізу правових явищ, виявляти закономірності їх розвитку і до певної міри прогнозувати їх, формувати теоретичну позицію, спрямовану на ефективне вирішення практичних завдань у сфері майбутньої професійної діяльності. Теорія права, по суті, закладає фундамент загальної юридичної культури, професійного стилю мислення, формує наукову базу юридичного світогляду.

Вивчення навчального курсу «Теорія права» передбачає:

- вироблення умінь використовувати категоріальний апарат юридичної науки, творчо аналізувати й узагальнювати державно-правові явища;
- підготовку до вивчення галузевих юридичних наук, до вивчення і розуміння законодавства та різних форм права;
- оволодіння практичними навичками самостійного теоретично-правового мислення, користування науковою літературою і першоджерелами;

– використання набутих знань і умінь в практичній діяльності та повсякденному житті.

Пропонований посібник повністю відповідає навчальній програмі з курсу «Теорія права», яка містить необхідні вимоги до знань і рівня підготовки з даної навчальної дисципліни. Посібник сприяє належній орієнтації у теоретичному матеріалі, оскільки основу його побудови складають лаконічні, структуровані й викладені з логічною послідовністю схематичні діаграми. Таке навчальне видання є вельми необхідним для комплексного і системного засвоєння положень юридичної науки. Разом з тим слід враховувати, що будь-які схеми відбивають інформацію вельми умовно, часом односторонньо. Тому до схем потрібно ставитися належним чином, маючи на увазі, що вони зображають лише деякі головні, основні сторони досліджуваного поняття.

Мета посібника — виклад не тільки основних проблем теорії права в їх сучасному розумінні, а й підготовка студентів до засвоєння всієї суми складних юридичних знань. Тому відповідно до даних науки в посібнику докладно розглядаються такі важливі для вивчення юридичних дисциплін питання, як джерела права, галузі права, законодавство і його система, правовідносини, юридична відповідальність тощо, без засвоєння яких подальша робота над конституційним правом, цивільним правом, кримінальним, трудовим й іншими галузями виявиться важкою і малопродуктивною.

Навчальний посібник допоможе досягнути та належним чином зрозуміти основні наукові категорії та поняття про державу і право, інші явища державно-правової дійсності, знання яких сьогодні вкрай необхідні не тільки майбутнім юристам, а й будь-якій освіченій людині.

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРІЇ ПРАВА

План

1. Поняття юридичної науки.
2. Теорія права: поняття, об'єкт і предмет.
3. Функції теорії права.
4. Методологія та методи теорії права.

Мета заняття:

Ознайомити студентів з поняттям юридичної науки, її структурою.

Охарактеризувати предмет і об'єкт теорії права.

Розкрити функції теорії права.

Сформувати системне уявлення щодо методів теорії права.

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, вміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

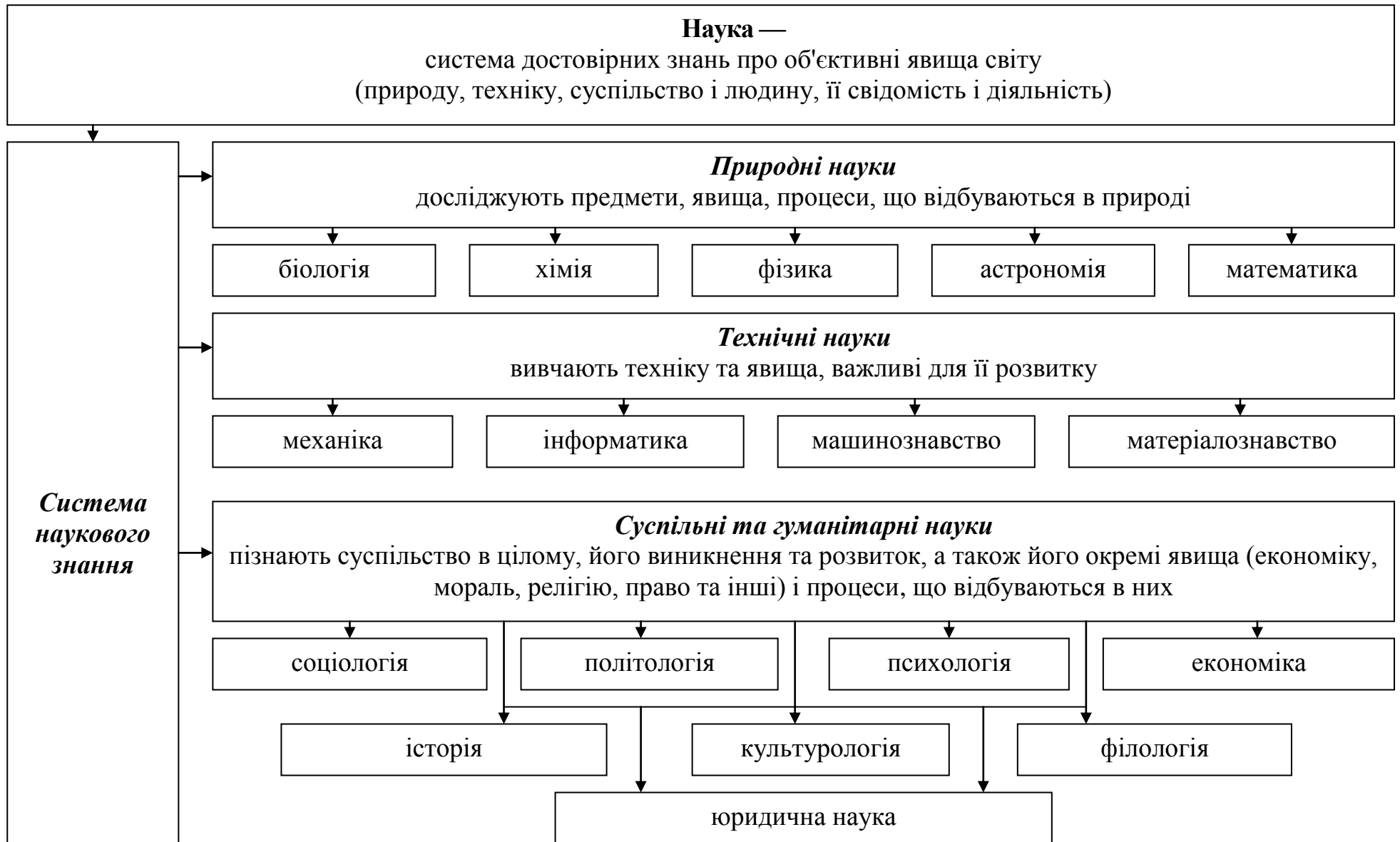
Виробити вміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

Сформувати вміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

Ключові слова: наука, юридична наука, юриспруденція, об'єкт науки, об'єкт теорії права, предмет науки, предмет теорії права, функції теорії права, методологія, методи теорії права.

1. Поняття юридичної науки

Юриспруденція
(лат. *jurisprudentia* — праворозсудливість)

юридична наука

+

узагальнена юридична практика

Структура юриспруденції

Загальнотеоретичні та історичні науки
(теорія права, історія держави і права, філософія права і ін.)

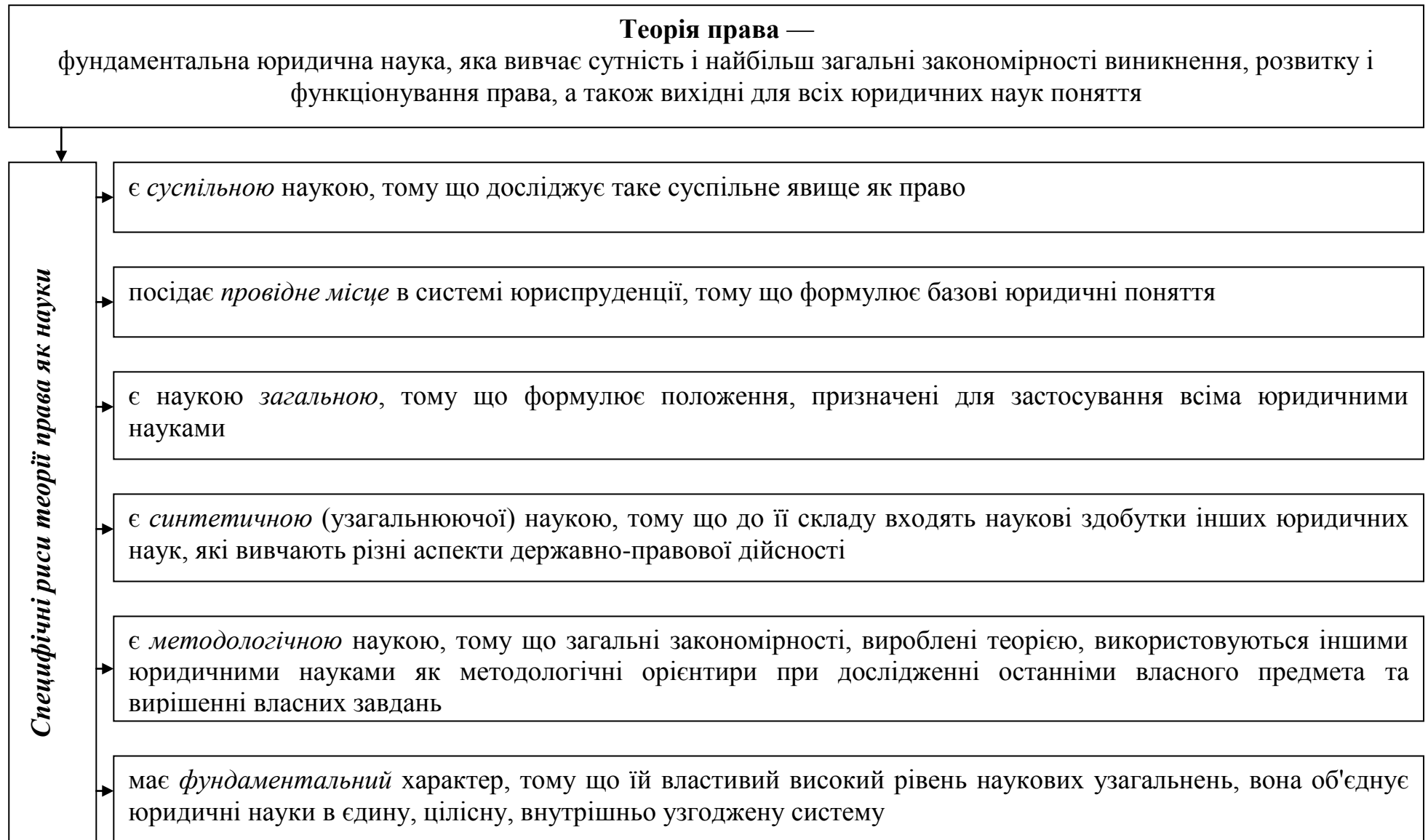
Галузеві науки
(конституційне право, цивільне право, адміністративне право, кримінальне право та ін.)

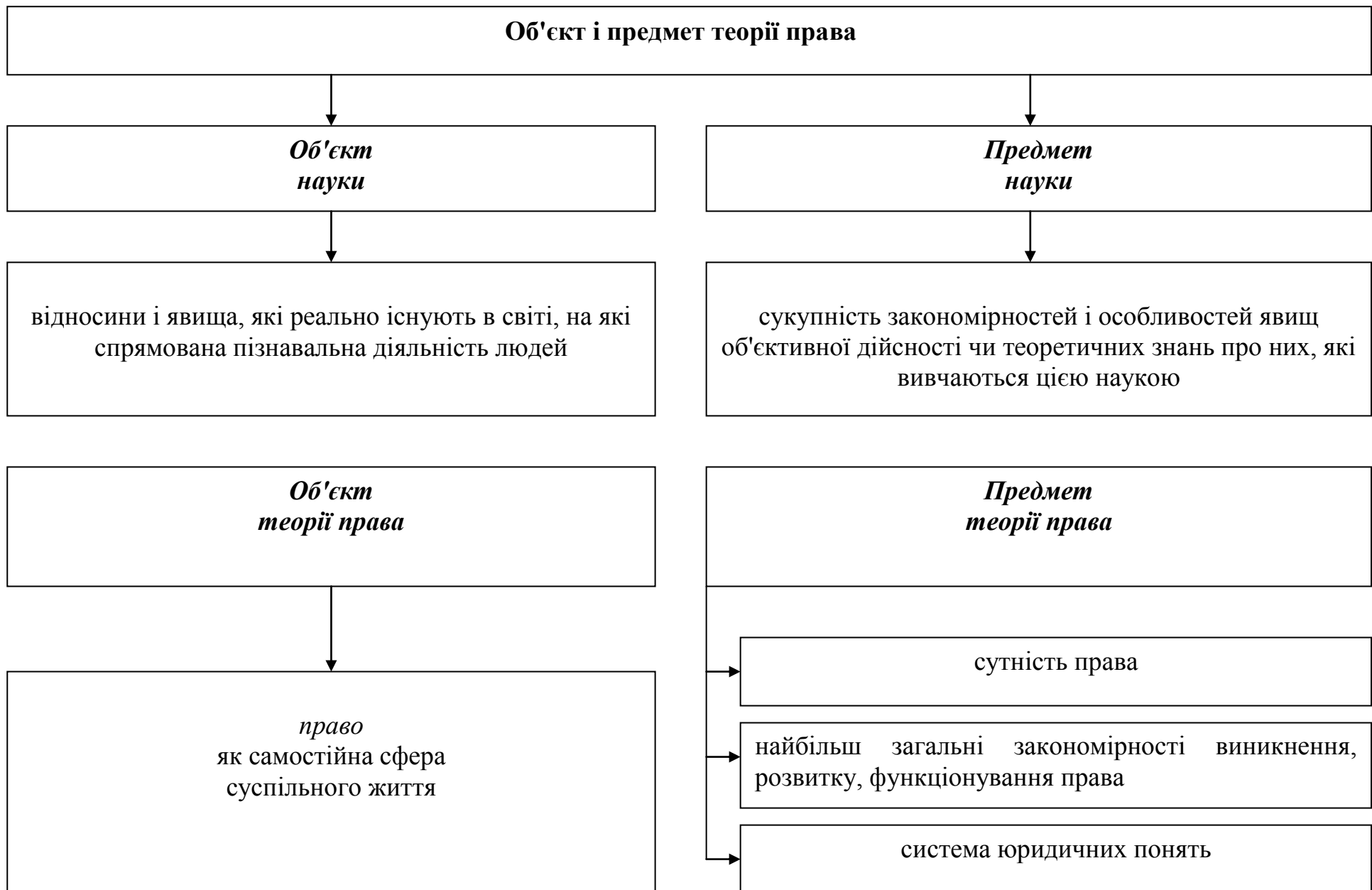
Міжгалузеві науки
(екологічне право, земельне право та ін.)

Прикладні науки
(судова медицина, судова психіатрія, криміналістика, кримінологія, правова статистика)

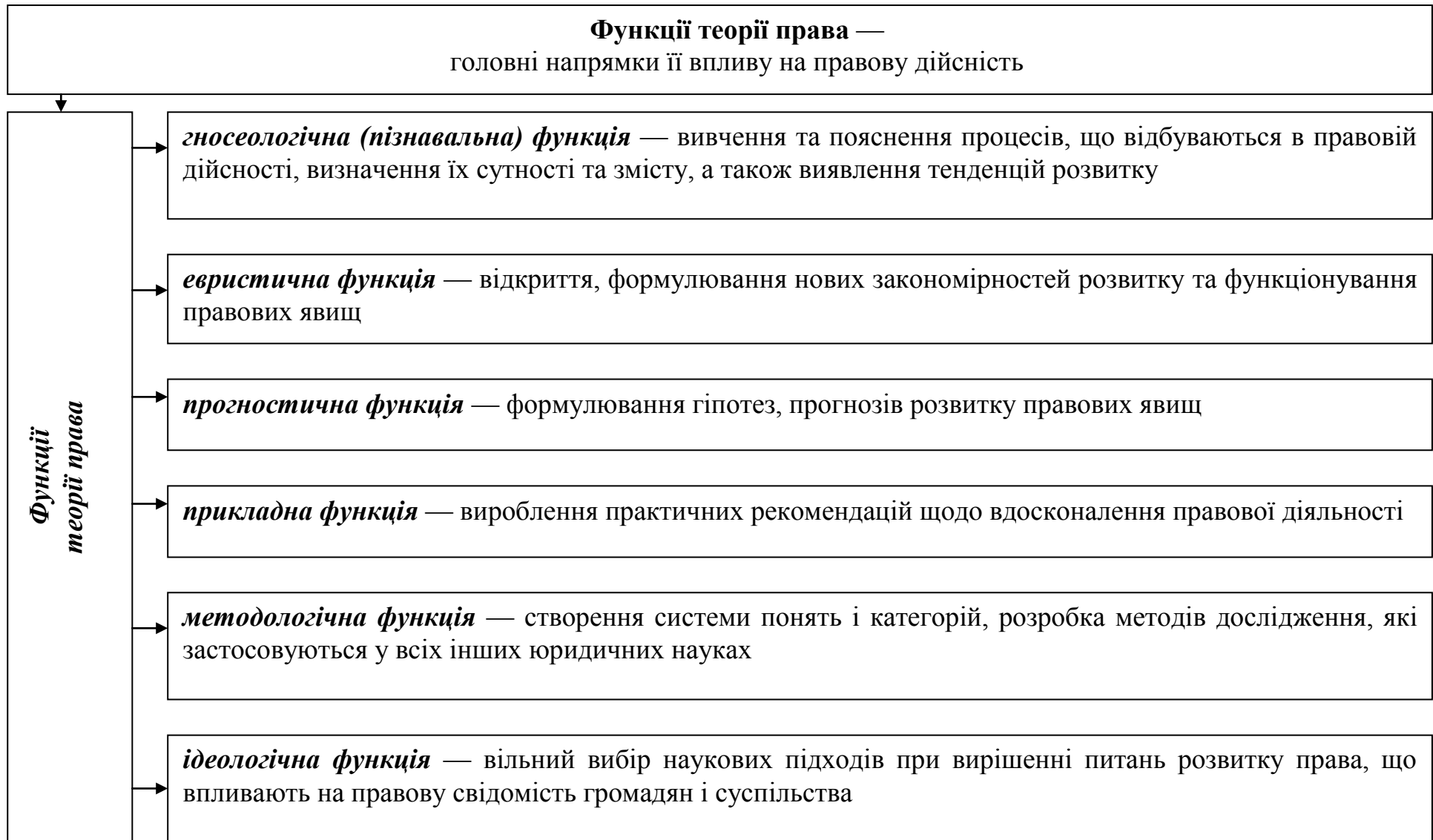
Науки, що вивчають міжнародне право
(міжнародне публічне та міжнародне приватне право)

2. Теорія права: поняття, предмет і об'єкт

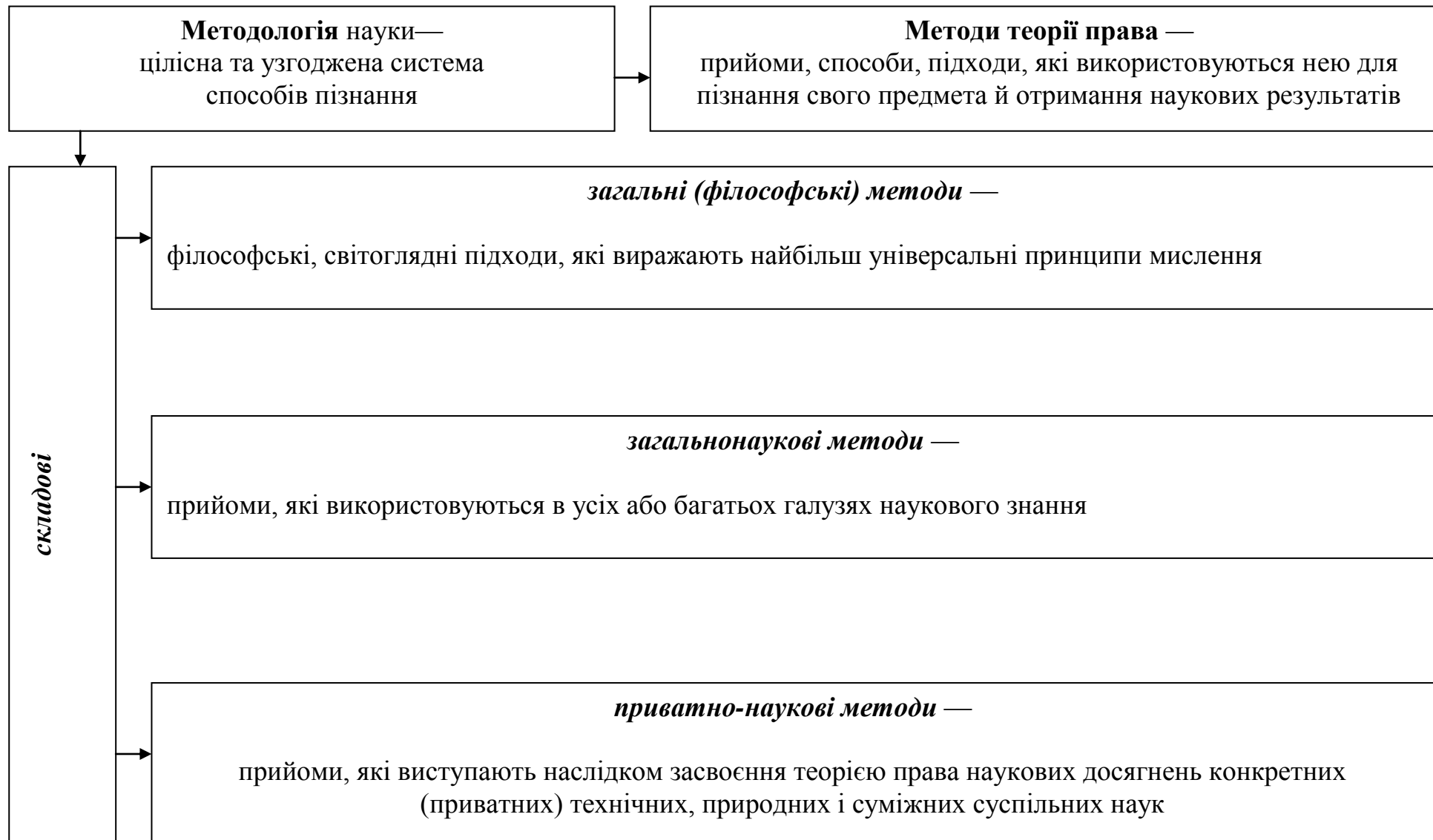

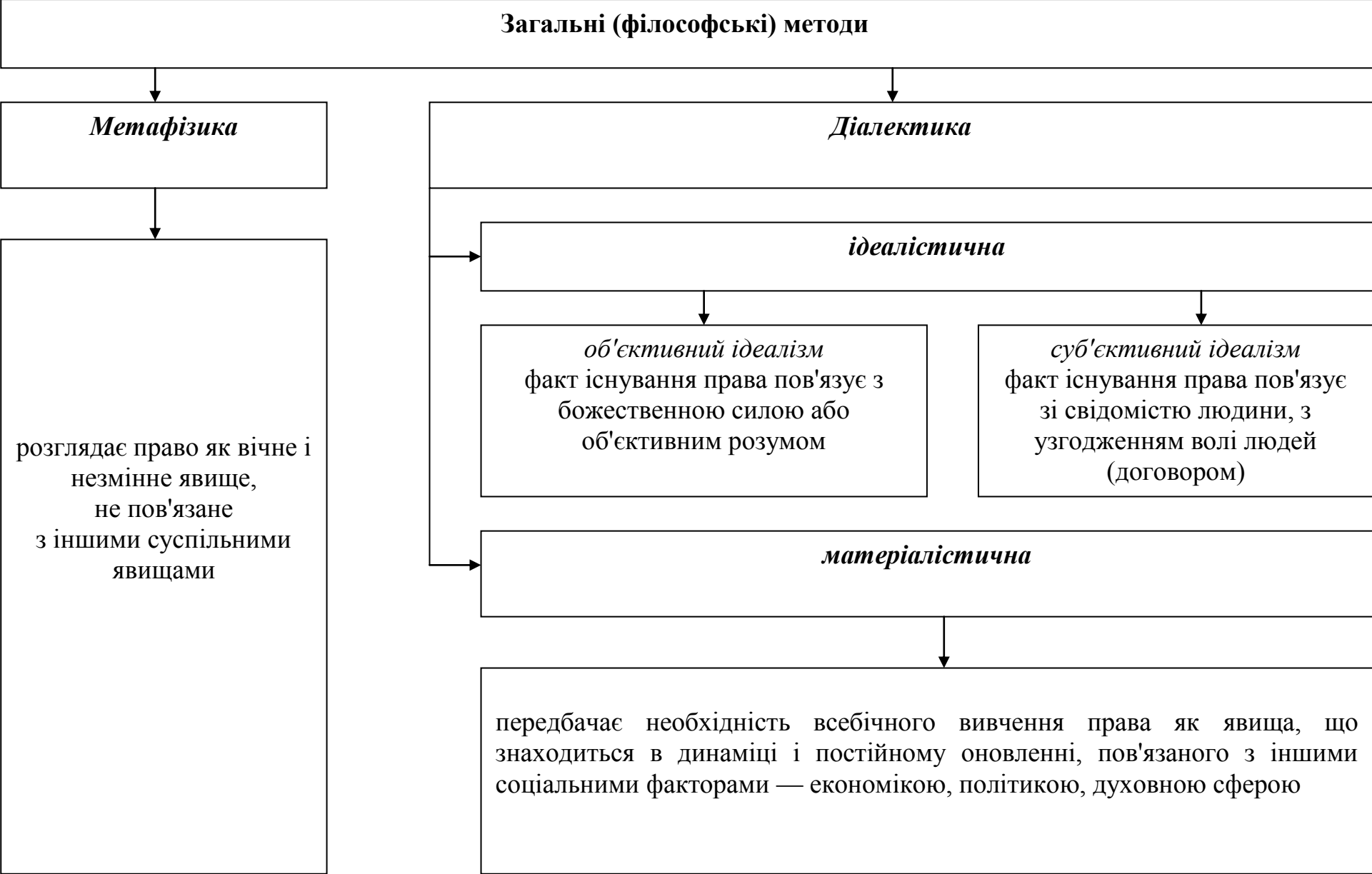

3. Функції теорії права

4. Методологія та методи теорії права

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Додаткова література:

1. Гуменюк Т. І. Історико-правові умови функціонування юридичної науки в Українській РСР (друга половина ХХ ст.) / Т. І. Гуменюк // Наук.-інформ. вісн. Івано-Франків. ун-ту права ім. Короля Данила Галицького. – 2016. – № 13. – С. 42–48. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2016_13_8.
2. Жаровська І. М. Сучасна теорія держави і права: традиційність та новаторство підходів / І. М. Жаровська // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 252–257. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_43.
3. Ібрагімов М. М. Комунікативно-дискурсивна методологія в сучасному юридичному нормотворенні / М. М. Ібрагімов, І. І. Подік // Філософ. та метод. проблеми права. – 2017. – № 1. – С. 50–62. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2017_1_7.
4. Калюжний Р. А. Юриспруденція: від витоків до сучасності / Р. А. Калюжний, Л. О. Шапенко // Юрид. вісн. Повітряне і космічне право. – 2016. – № 3. – С. 32–39. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_3_7.
5. Кельман М. С. Методологічна розвідка змісту об'єкта і предмета юридичної науки / М. С. Кельман // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 824. – С. 248–252. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_824_41.

6. Кельман М. С. Наука і методологія як визначний самостійний напрям юридичної науки / М. С. Кельман // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 825. – С. 148–154. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_26.

7. Кельман М. С. Переосмислення методології сучасного правознавства / М. С. Кельман // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 258–264. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_44.

8. Кельман М. Методологія дослідження правотворчості у правовій державі / М. Кельман // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2017. – № 861. – С. 130–136. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_861_20.

9. Кравчина І. Б. Актуальні проблеми викладання теорії права у неюридичних вищих навчальних закладах / І. Б. Кравчина // Матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. «Двадцять четверті економіко-правові дискусії». – Львів, 2018. – С. 61–64 – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: <http://spilnota.net.ua>.

10. Маложон О. І. Юриспруденція в Давньому Римі / О. І. Маложон // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – Вип. 6(1). – С. 3–6. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_6\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_6(1)_3).

11. Савчин М. В. Методологія юридичних досліджень у сфері публічного права / М. В. Савчин // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Право. – 2017. – Вип. 44(1). – С. 68–76. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44(1)_18).

12. Сатохіна Н. І. Юриспруденція як фронтетичний досвід: постановка проблеми / Н. І. Сатохіна // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 133. – С. 241–248. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_133_25.

13. Тихомиров О. Загальнотеоретична юриспруденція як науково-педагогічна школа Юрія Миколайовича Оборотова / О. Тихомиров, К. Горобець // Юрид. вісн. – 2016. – № 3. – С. 10–25. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2016_3_4.

14. Шевчук Р. Ще раз про діалектичний метод у правознавстві / Р. Шевчук // Підприємництво, госп-во і право. – 2016. – № 11. – С. 216–219. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_44.

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ ПРАВА. ПРИНЦИПИ ПРАВА

План

1. Основні підходи до праворозуміння.
2. Поняття та ознаки права.
3. Функції права.
4. Принципи права: поняття та види.

Мета заняття:

Ознайомити студентів з основними підходами до розуміння права.

Охарактеризувати право як соціальне явище.

Сформувати системне уявлення про функції та принципи права.

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, вміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

Виробити вміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

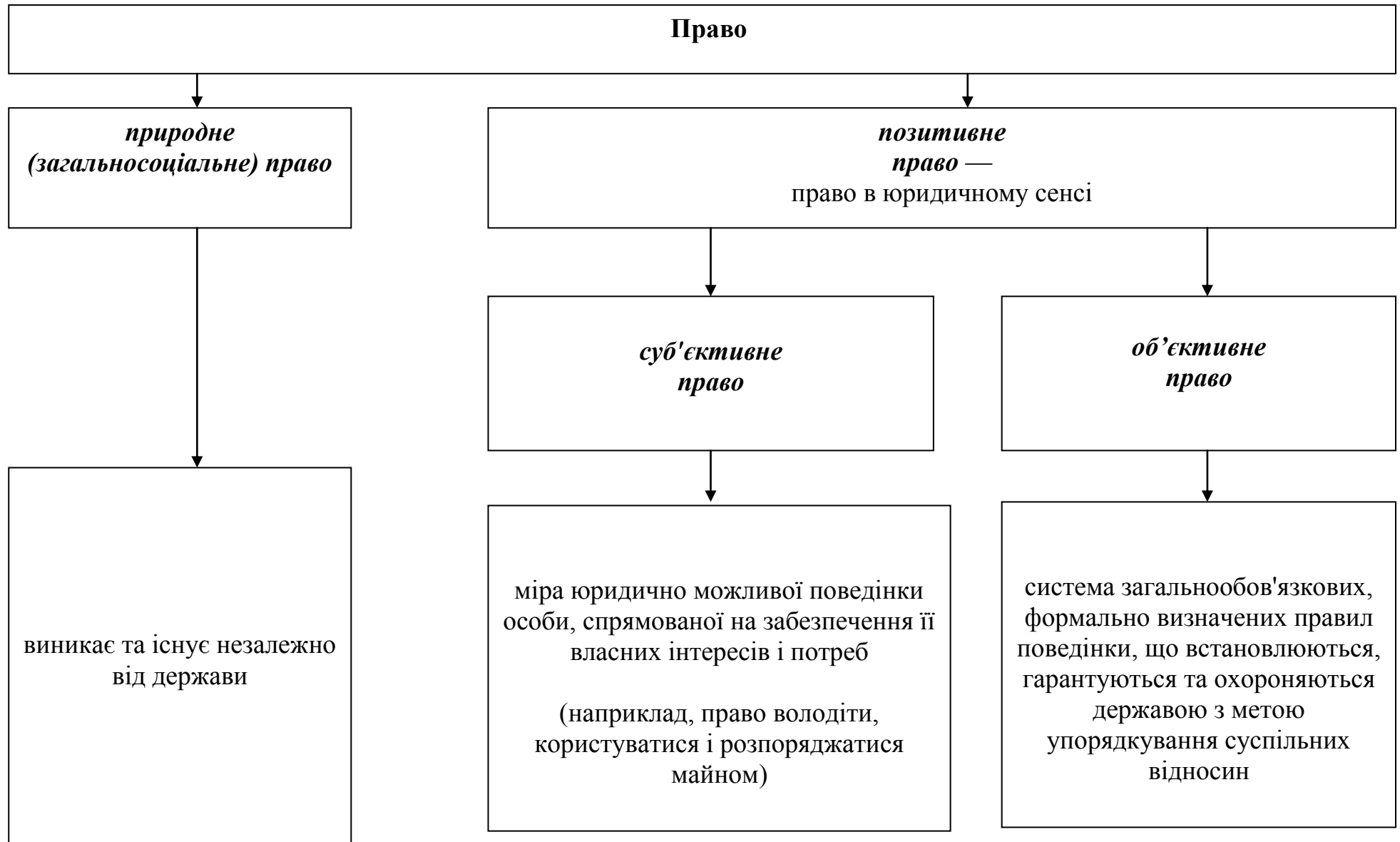
Сформувати вміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

Ключові слова: праворозуміння, природно-правовий підхід, юридико-позитивістський підхід, соціологічний підхід, природне право, позитивне право, суб'єктивне право, об'єктивне право, функції права, принципи права.

1. Основні підходи до праворозуміння

2. Поняття та ознаки права

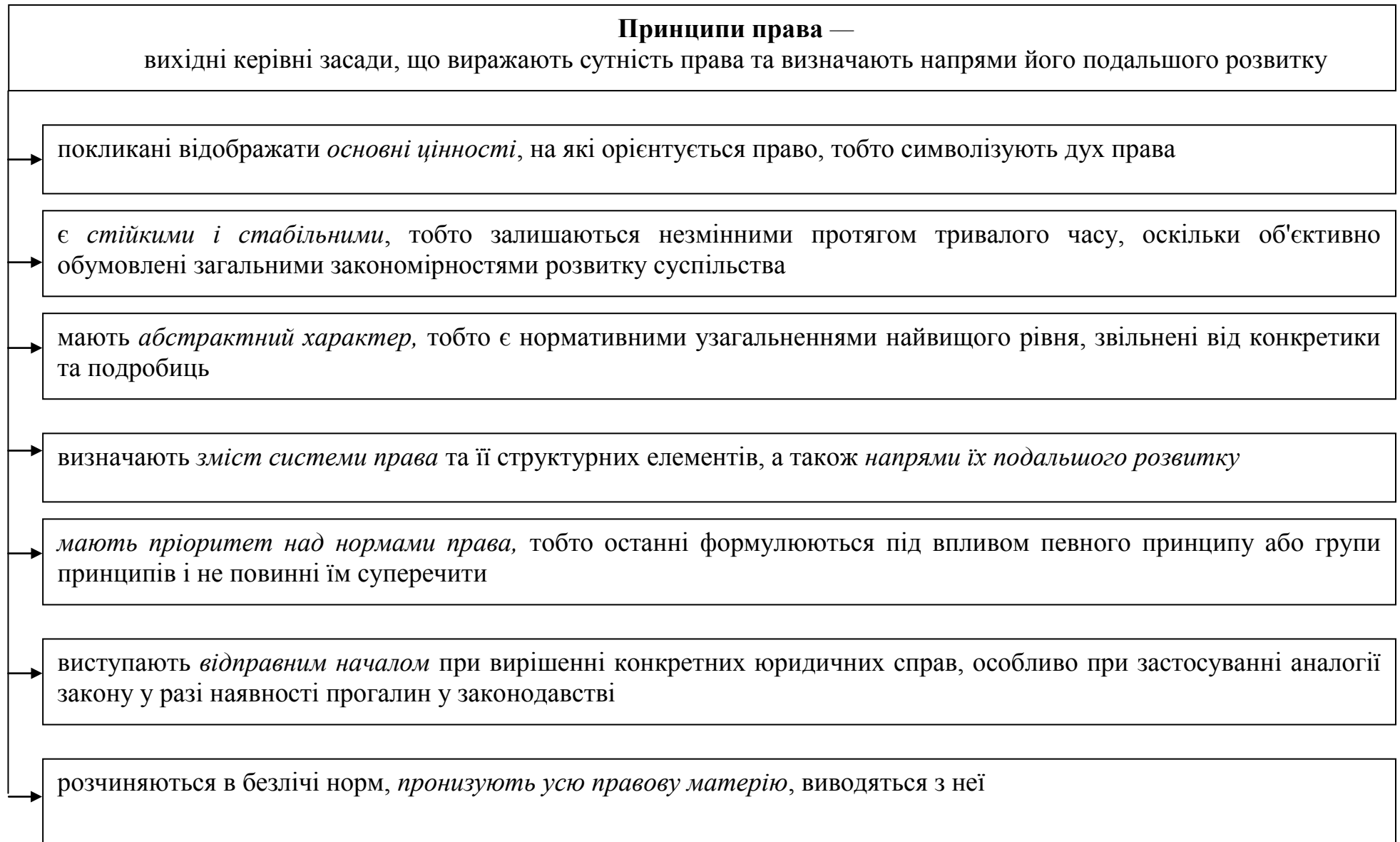

3. Функції права

4. Принципи права: поняття та види

Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права — загальноприйняті норми-ідеї (основні засади), що зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства, втілюють цивілізаційні правові здобутки та закріплені в міжнародно-правових документах

принцип гуманізму

означає закріплення у правових формах відносин між людиною, державою і суспільством на основі визнання самоцінності людської особистості, невід’ємності її прав і свобод

принцип демократизму

проявляється шляхом закріплення в нормах правового становища людини, порядку участі народу у формуванні органів державної влади, в здійсненні правової політики

принцип справедливості

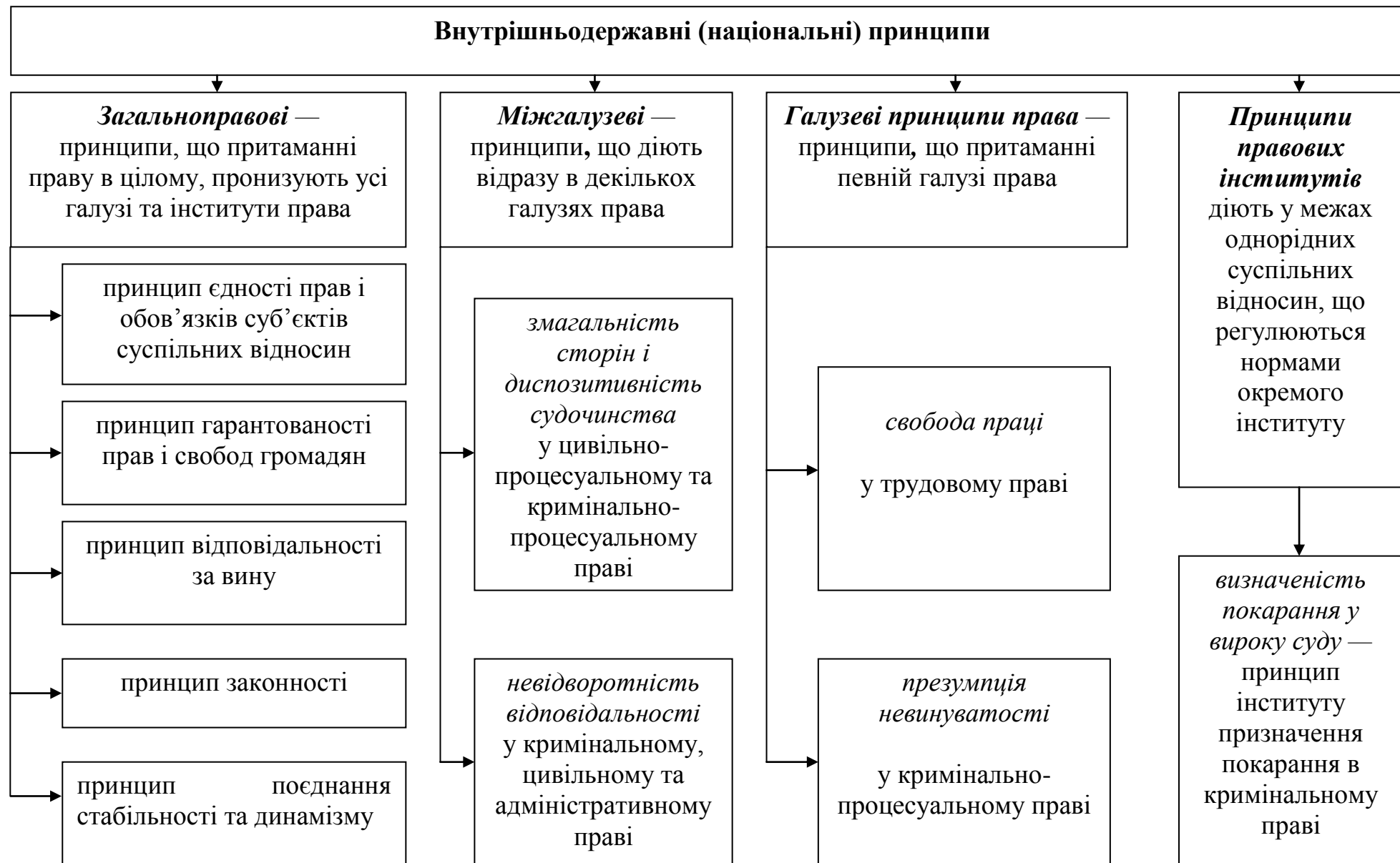
полягає у вимозі відповідності між здійсненими витратами, зусиллями, зверненнями людей і відповідною реакцією на це суспільства, вираженою у вигляді винагороди, заохочення або засудження

принцип свободи

реалізується через можливості вибору варіанту поведінки людини й може бути обмежений необхідністю забезпечити свободу інших осіб

принцип рівності

виражається у рівності правового становища всіх перед законом, наявності рівних загальносуспільних прав і обов’язків, рівному захисті перед судом незалежно від національної, статевої, релігійної належності, походження, місця проживання, посадового стану та інших обставин

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Додаткова література:

1. Вечерова Є. М. Нормативність кримінального права в основних типах кримінально-правових систем сучасності / Є. М. Вечерова // Наук. Вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Право. – 2017. – Вип. 44(2). – С. 76–79. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44\(2\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44(2)__19).
2. Жуган Д. М. Проблеми плюралізму праворозуміння та узгодження різноманітних теоретичних поглядів на право / Д. М. Жуган // Молодий вчений. – 2016. – № 10. – С. 444–448. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_10_103.
3. Занфірова Т. А. Особливості принципу свободи праці в трудовому праві України / Т. А. Занфірова // Публічне право. – 2017. – № 1. – С. 161–166. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_1_23.
4. Калюжний Р. А. Функції адміністративного права: становлення сучасної концепції / Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков // Юрид. вісн. Повітряне і косміч. право. – 2017. – № 2. – С. 204–208. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_2_34.
5. Корнієнко М. В. Принципи права в розв'язанні проблем конкуренції правових норм, юридичних фікцій і колізій / М. В. Корнієнко, В. М. Тертишник // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – Вип. 1(1). – С. 7–11. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(1\)__4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(1)__4).

6. Косович В. Принципи права, принципи правотворчості та принципи у нормативно-правових актах / В. Косович // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2016. – Вип. 63. – С. 3–9. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2016_63_3.

7. Кравчук М. В. Праворозуміння – важлива наукова проблема правового життя України / М. В. Кравчук // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 1. – С. 19–25. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2016_1_6.

8. Крижова О. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини / О. Крижова // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2017. – № 865. – С. 544–549. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_84.

9. Куровська І. А. Дотримання принципу верховенства права в контексті євроінтеграції / І. А. Куровська // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2016. – № 6. – С. 56–60. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_6_13.

10. Луцький Р. П. Людиноцентризм у позитивному праві / Р. П. Луцький // Альманах права. – 2017. – Вип. 8. – С. 183–185. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2017_8_46.

11. Малишенко Л. О. Забезпечення дії принципу верховенства права та особливості його вияву в Україні / Л. О. Малишенко // Політикус. – 2017. – Вип. 1. – С. 94–96. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2017_1_21.

12. Медвідь А. Б. Щодо закріплення принципу субсидіарності та доктрини свободи розсуду у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод / А. Б. Медвідь // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2017. – № 1. – С. 29–36. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_1_7.

13. Панкратова В. Історичні витоки принципу правової визначеності / В. Панкратова // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 1. – С. 187–192. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_1_36.

14. Петришин О. В. Праворозуміння у вітчизняній юриспруденції: на шляху до інтегративного підходу / О. В. Петришин // Публічне право. – 2017. – № 3. – С. 9–17. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_3_3.

15. Юхимюк О. Еволюція системи загальних принципів права Європейського Союзу / О. Юхимюк // Історико-правовий часопис. – 2016. – № 1. – С. 53–57. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_1_12.

ТЕМА 3. НОРМИ ПРАВА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

План

1. Соціальні норми: поняття і види.
2. Норма права: поняття та структура. Види правових норм.
3. Способи викладу норми права у статтях нормативних актів.

Мета заняття:

Ознайомити студентів з поняттям і основними видами соціальних норм, структурою норми права та видами норм права.

Охарактеризувати співвідношення норм права та норм моралі, варіанти викладу норми права у статтях нормативних актів.

Сформувати системне уявлення про норму права, способи викладу норми права у статтях нормативних актів.

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, вміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

Виробити уміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

Сформувати уміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо

Ключові слова: норма, соціальні норми, норми моралі, норми-звичаї, релігійні норми, корпоративні норми, норма права, структура норми права, диспозиція, гіпотеза, санкція, способи викладу норми права у статтях нормативних актів.

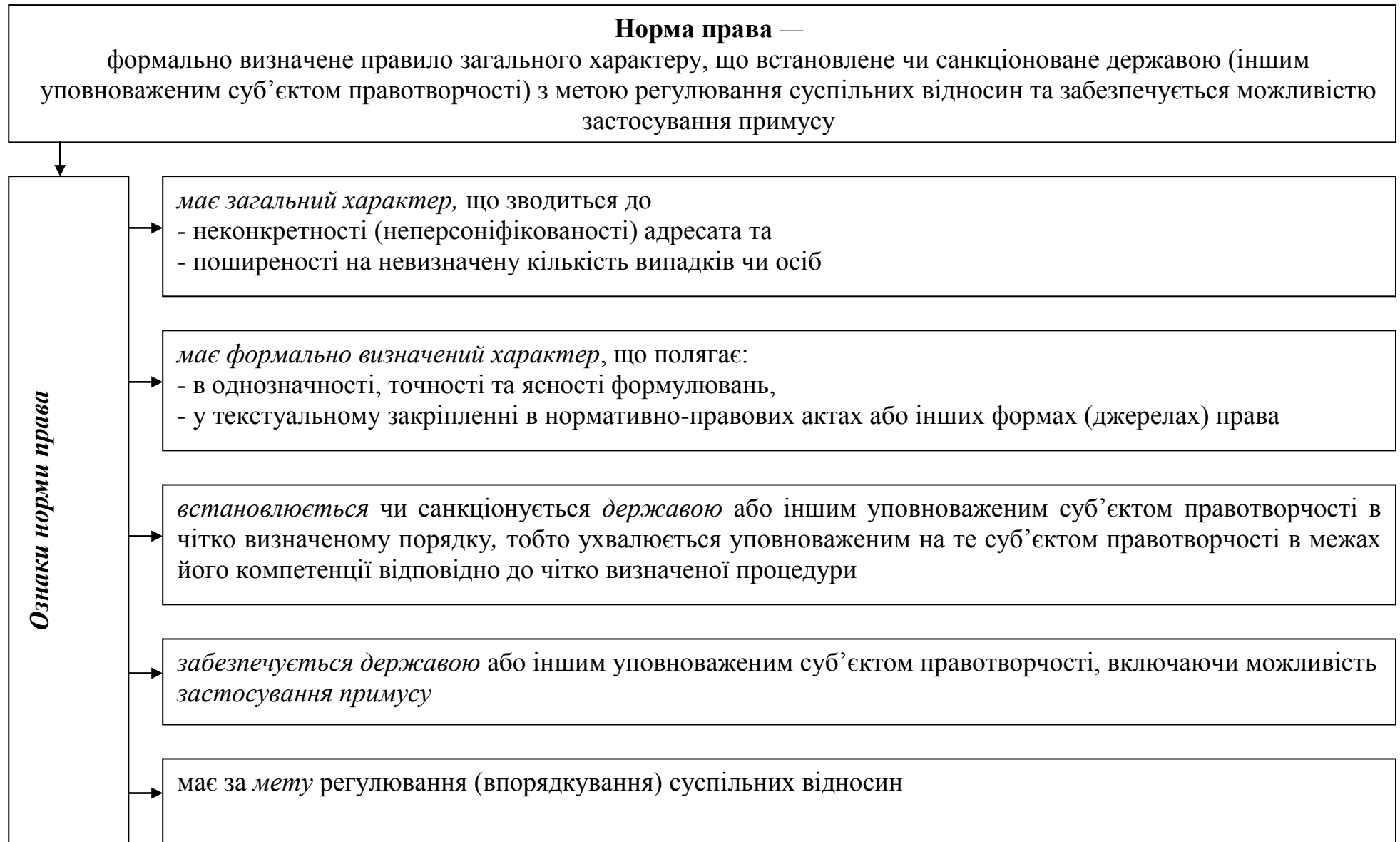
1. Соціальні норми: поняття і види

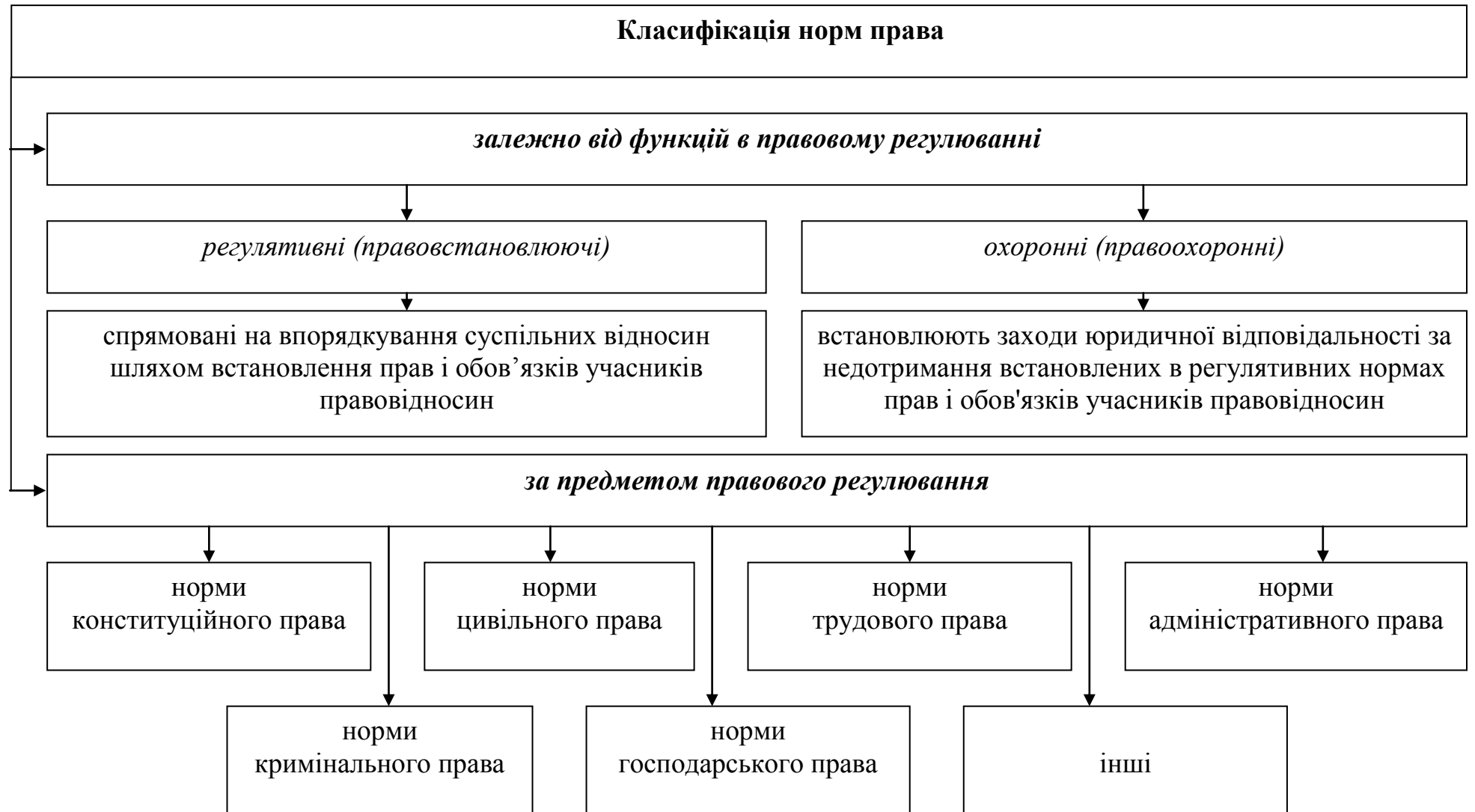

2. Норма права: поняття та структура. Види правових норм

Структура норми права —
об'єктивно зумовлена потребами правового регулювання її внутрішня організація, яка виражається в поділі норми на складові елементи та у певних зв'язках між цими елементами

3. Способи викладу норми права у статтях нормативних актів

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Додаткова література:

1. Болокан І. Класифікація адміністративно-правових норм (з погляду особливостей їх реалізації) / І. Болокан // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 4. – С. 94–98. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_4_21.
2. Вакарюк Л. Норма права та правовий режим: співвідношення понять / Л. Вакарюк // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 1. – С. 171–176. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_1_33.
3. Годованик Є. Проблеми визначення правової норми в умовах сучасного розвитку європейської правової системи / Є. Годованик //Юрид. вісн. – 2016. – № 2. – С. 151–158. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2016_2_26.
4. Єрмакова Г. С. Взаємний вплив релігійних і правових норм у процесі їх формування в суспільно-політичному просторі інтеграційних процесів у Європі / Г. С. Єрмакова // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер. : Юридичні науки. – 2017. – Вип. 1(1). – С. 19–23. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_1\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_1(1)_6).
5. Подік І. І. Правова норма в системі соціального нормотворення: науково-юридична парадигма / І. І. Подік // Наук. вісн. Нац. акад. внутрішніх справ. – 2017. – № 1. – С. 41–53. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_1_6.

ТЕМА 4. СИСТЕМА ПРАВА І СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА

План

1. Система права: поняття та структура.
2. Галузь права: поняття та види.
3. Система законодавства та її співвідношення з системою права.
4. Систематизація законодавства.

Мета заняття:

Ознайомити студентів з поняттям системи права, цілями і формами систематизації.

Охарактеризувати структурні елементи системи права, співвідношення системи права і системи законодавства.

Розкрити поняття інституту права, підгалузі права, законодавства.

Сформувати системне уявлення про галузі вітчизняного права, критерії розподілу права за галузями.

Вміти розмежовувати систему права і систему законодавства.

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, уміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

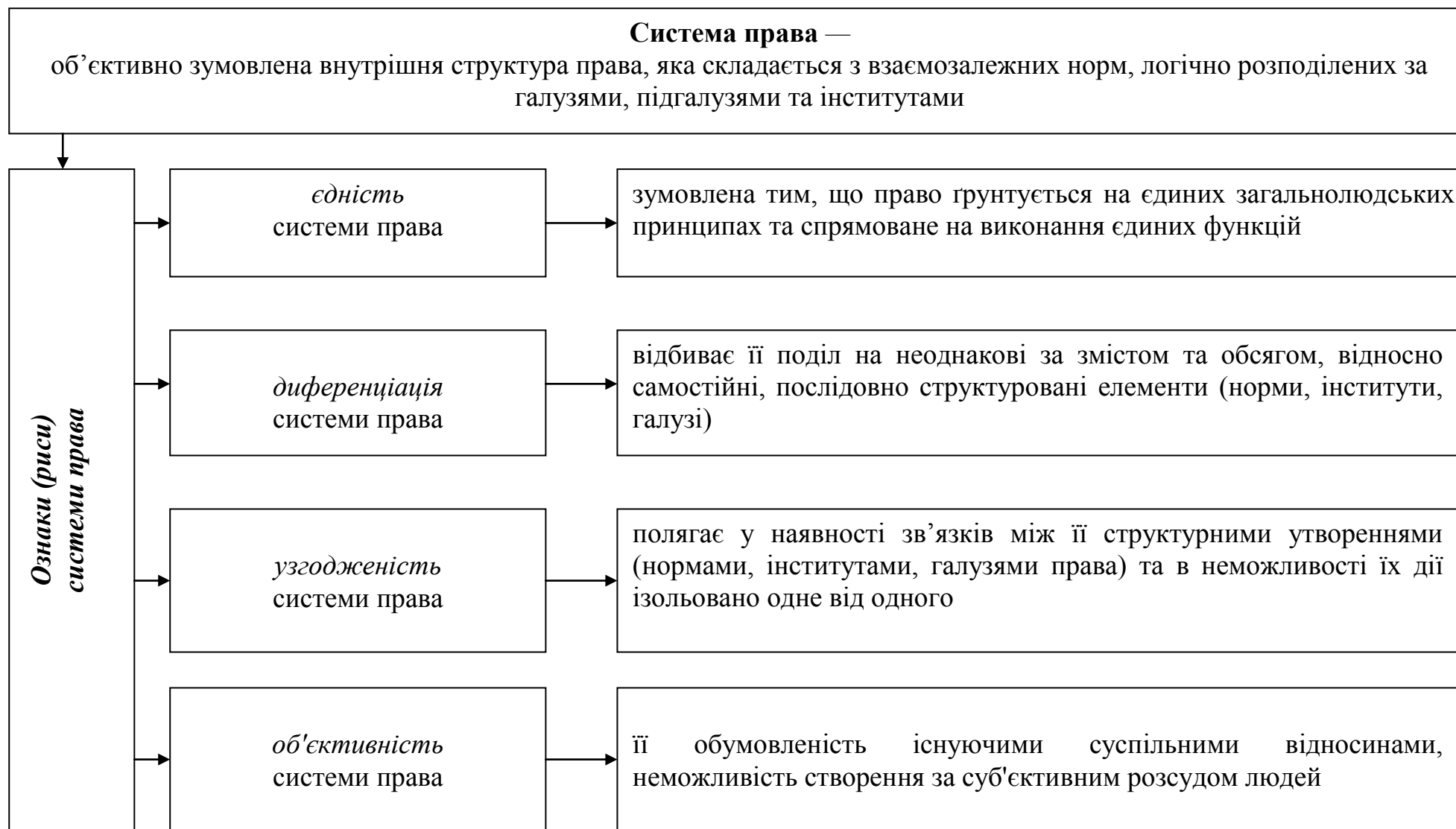
Виробити уміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

Сформувати уміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

Ключові слова: система права, структура системи права, інститут права, підгалузь права, галузь права, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, імперативний метод, диспозитивний метод, матеріальне право, процесуальне право, публічне право, приватне право, система законодавства, нормативно-правовий припис, систематизація законодавства, інкорпорація, кодифікація.

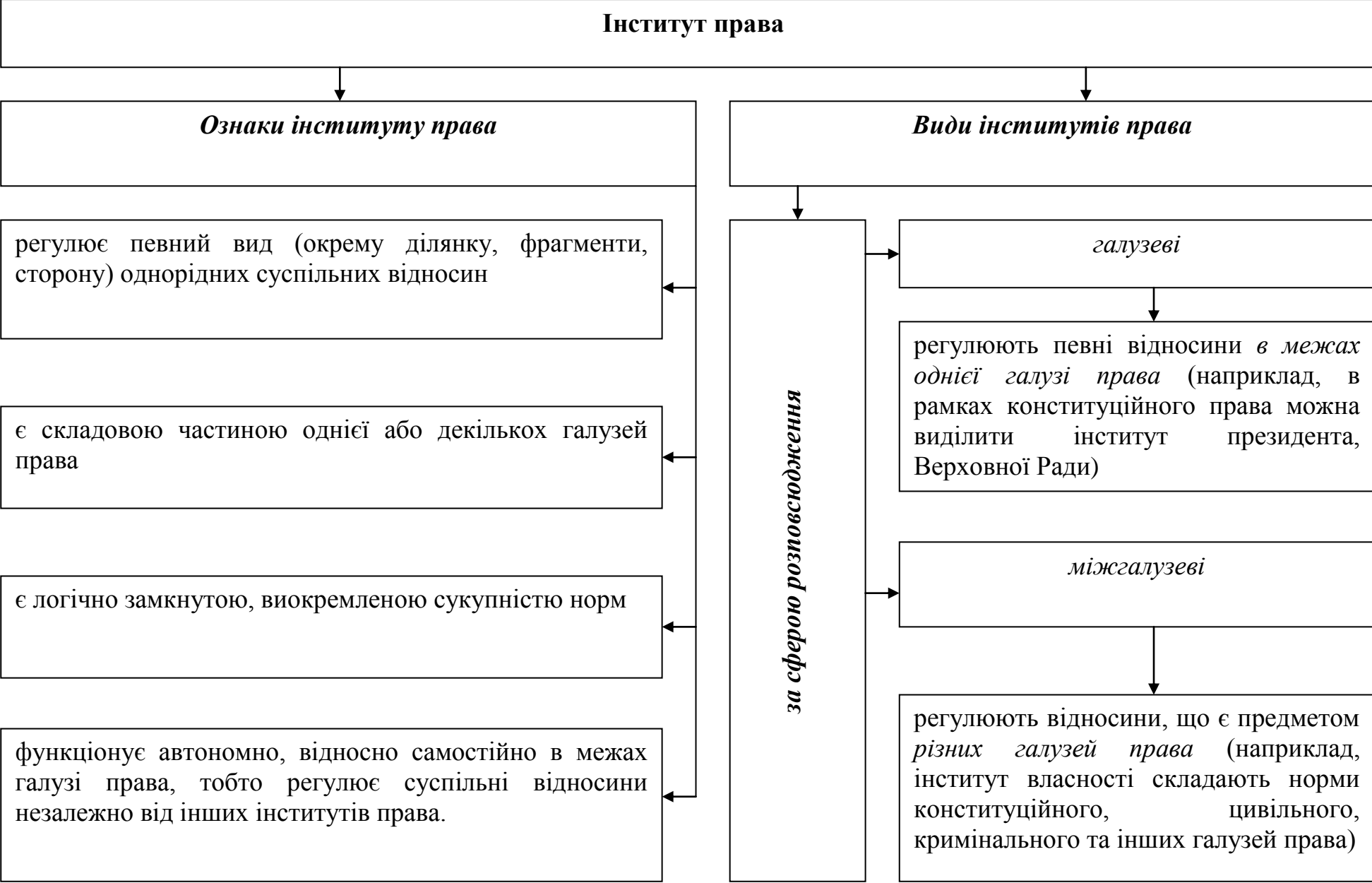
1. Система права: поняття та структура

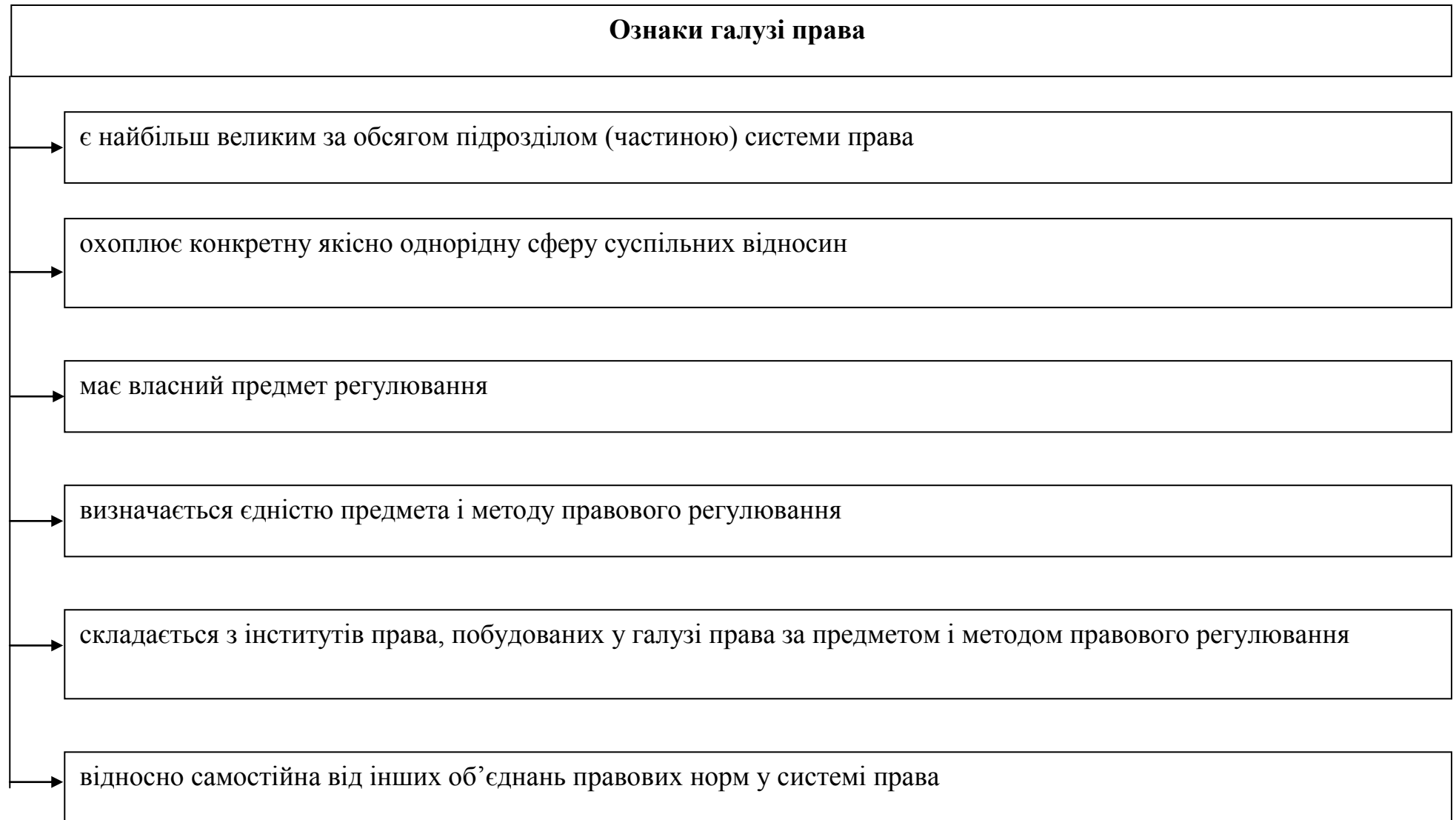

**Структура системи права —
це її внутрішня будова**

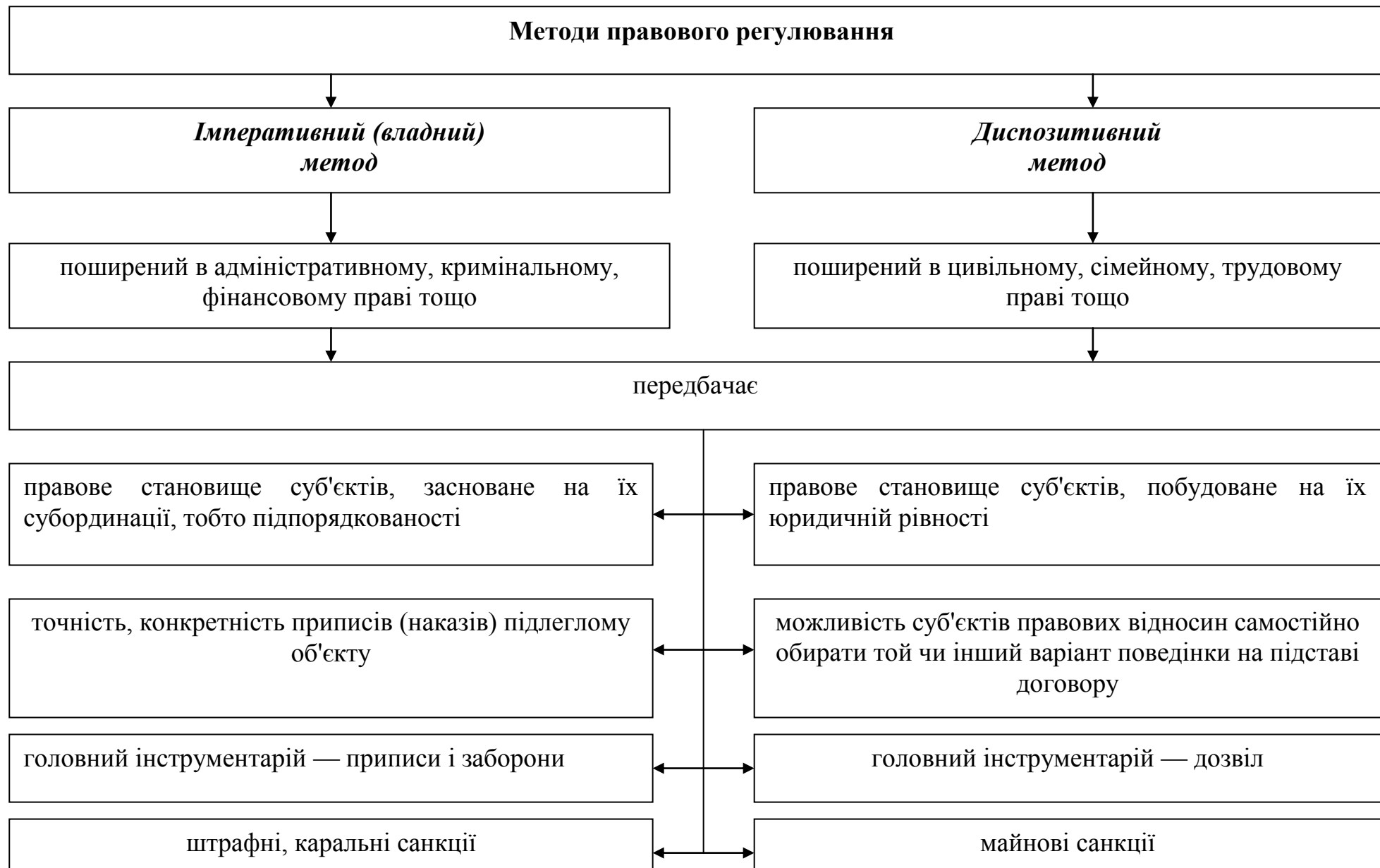

2. Галузь права: поняття та види

Основні галузі системи вітчизняного права

конституційне право — сукупність правових норм, які охороняють основні права і свободи людини і засновують для цього певну систему державної влади

адміністративне право — сукупність правових норм, які регулюють відносини, що складаються в сфері державного управління

цивільне право — сукупність правових норм, які регулюють майнові й особисті немайнові (цивільні) відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників

кримінальне право — сукупність правових норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили

сімейне право — сукупність правових норм, які регулюють особисті і майнові відносини, що впливають із шлюбу та належності до сім'ї

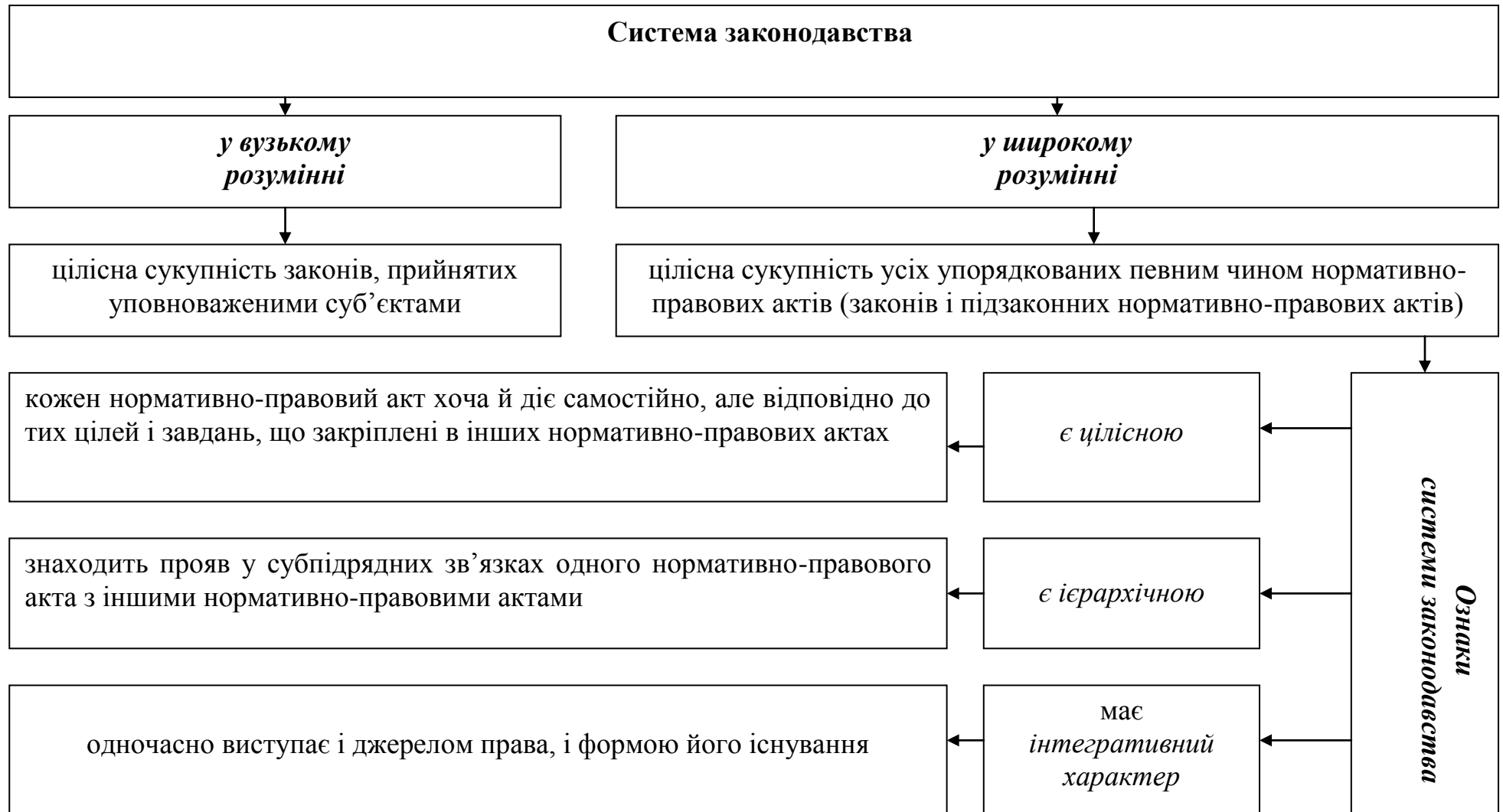
екологічне право — сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь

цивільне процесуальне право — сукупність правових норм, що регулюють порядок розгляду і вирішення судом цивільних справ

кримінальне процесуальне право — сукупність правових норм, що регулюють порядок провадження у кримінальних справах

3. Система законодавства та її співвідношення з системою права

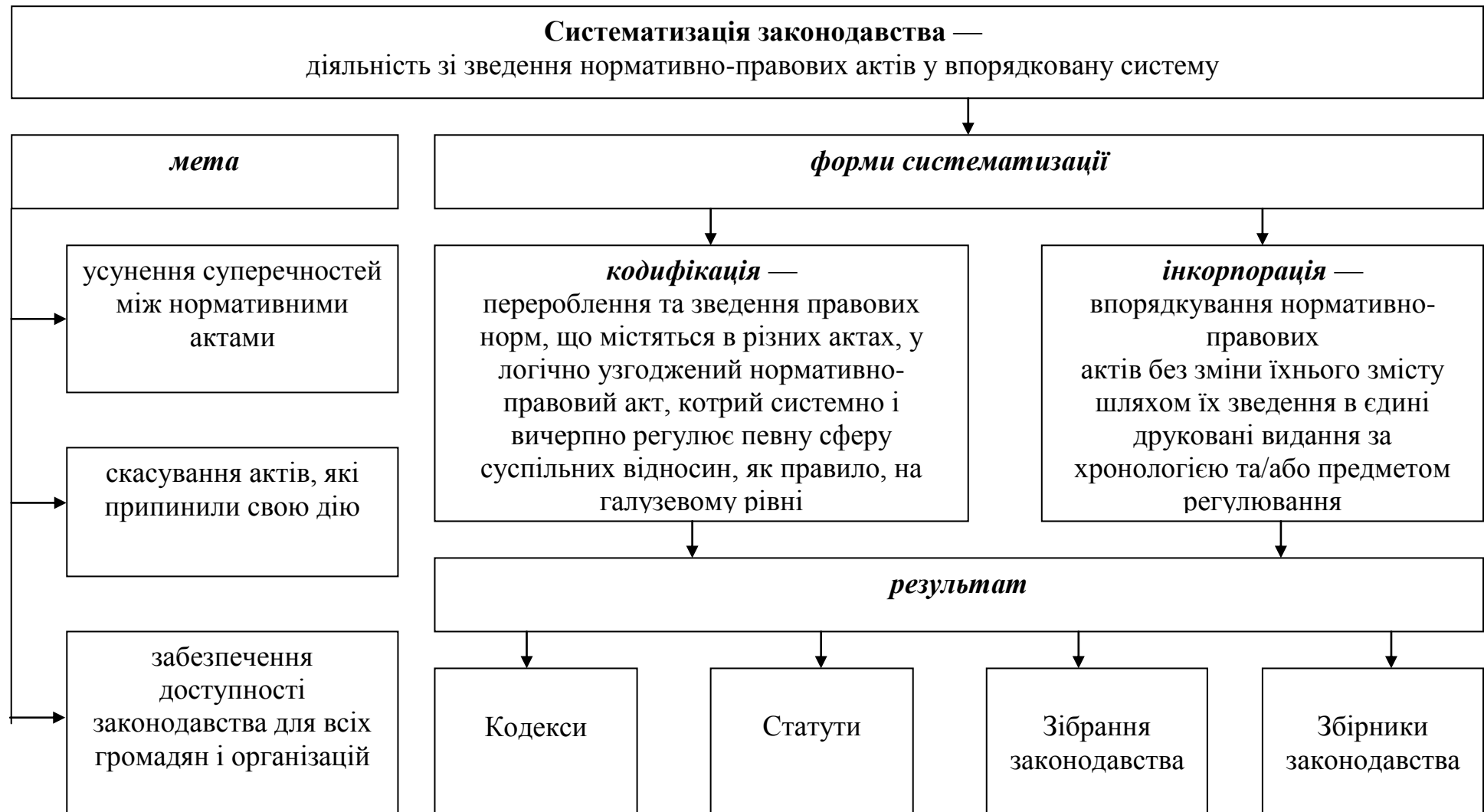

Співвідношення системи права і системи законодавства

<i>система права</i>	<i>система законодавства</i>
відбиває внутрішню будову права	є зовнішньою формою системи права
є сукупністю правових норм	є сукупністю нормативно-правових актів
первинний елемент — норма права	первинний елемент — <i>нормативно-правовий припис</i> — цілісне, логічно і граматично завершене судження загального характеру, що формально закріплене в тексті нормативно-правового акту
має об'єктивний характер	залежить від суб'єктивного чинника
має лише галузеву (горизонтальну) будову	може мати будову і <i>горизонтальну</i> (галузеву), і <i>вертикальну</i> (ієрархічну)
норми права логічно розподілені за <i>галузями, підгалузями та інститутами</i>	нормативно-правові акти об'єднані за <i>галузями законодавства</i> , які поділені на <i>інститути законодавства</i>
складається з галузей права, які мають свій <i>предмет і метод</i> правового регулювання	включає галузі законодавства, в яких <i>відсутній метод регулювання</i> , а предмет регулювання не завжди однорідний, як у галузей права

4. Систематизація законодавства

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : відповідає офіц. тексту : станом на 1 верес. 2016 р. – Харків : Право, 2016. – 82 с.
2. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : дата оновлення 20.01.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 15.04.2018).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X : дата оновлення 06.02.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 15.04.2018).
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : дата оновлення 18.04.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 15.04.2018).
5. Сімейний Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III : дата оновлення 06.02.2018 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 15.04.2018).
6. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : дата оновлення 07.03.2018 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 15.04.2018).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : дата оновлення 12.04.2018 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 15.04.2018).

Додаткова література:

1. Акіменко Ю. Ю. Виокремлення приватного права як тенденція еволюції правової системи ЄС / Ю. Ю. Акіменко // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 22. – С. 94–98. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_22_21.

2. Заморська Л. І. Системність права та її значення для сучасної загальнотеоретичної юриспруденції / Л. І. Заморська // Вісн. Півден. регіон. центру Нац. акад. прав. наук України. – 2017. – № 10. – С. 18–24. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_10_5.

3. Мина В. В. Системні зв'язки системи права / В. В. Мина, Ю. Я. Коцан-Олинець, Р. Б. Тополевський // Наук. вісн. Міжнар. гуманітарного ун-ту. Серія : Юриспруденція. – 2016. – Вип. 20. – С. 8–11. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_20_4.

4. Подік І. І. Правова норма в системі соціального нормотворення: науково-юридична парадигма / І. І. Подік // Наук. вісн. Нац. акад. внутріш. справ. – 2017. – № 1. – С. 41–53. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_1_6.

5. Радзівілл О. А. Систематизація законів історичної динаміки для цілей стратегічного управління і правової політики / О. А. Радзівілл // Юридична наука. – 2016. – № 1. – С. 27–39. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2016_1_5.

6. Романюк Я. Ознаки та структура цивільно-правової норми: основні методологічні засади / Я. Романюк // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2016. – Вип. 63. – С. 81–96. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2016_63_12.

7. Савенко М. Д. Міжнародне право в національній правовій системі за Основним Законом України / М. Д. Савенко // Наук. записки НАУКМА. Юридичні науки. – 2016. – Т. 181. – С. 11–17. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2016_181_4.

ТЕМА 5. ДЖЕРЕЛА ПРАВА

План

1. Поняття та види джерел права.
2. Нормативно-правові акти: поняття, ознаки та види.
3. Поняття, ознаки та види законів.
4. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття та види.
5. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб.

Мета заняття:

Ознайомити студентів із поняттям джерел права, видами законів.

Охарактеризувати основні джерела права, стадії законодавчого процесу, види підзаконних нормативно-правових актів.

Розкрити поняття закону, дію нормативно-правових актів.

Сформувати системне уявлення про вищу юридичну силу закону, зворотну силу закону.

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, уміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

Виробити уміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

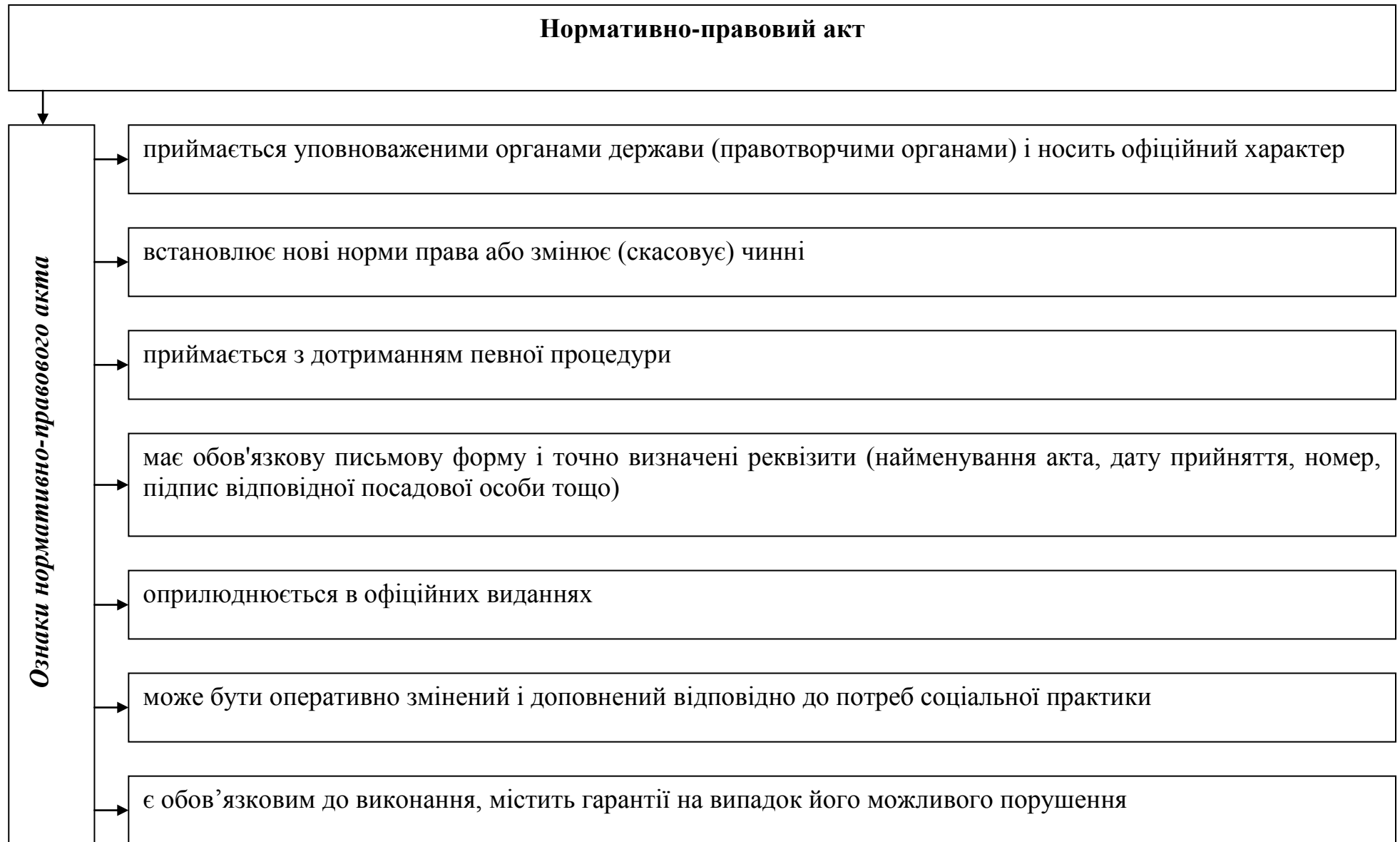
Сформувати уміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

Ключові слова: джерело права, правовий звичай, судовий прецедент, нормативно-правовий договір, нормативно-правовий акт, закон, вища юридична сила закону, законодавчий процес, підзаконний нормативно-правовий акт, дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб, зворотна сила закону.

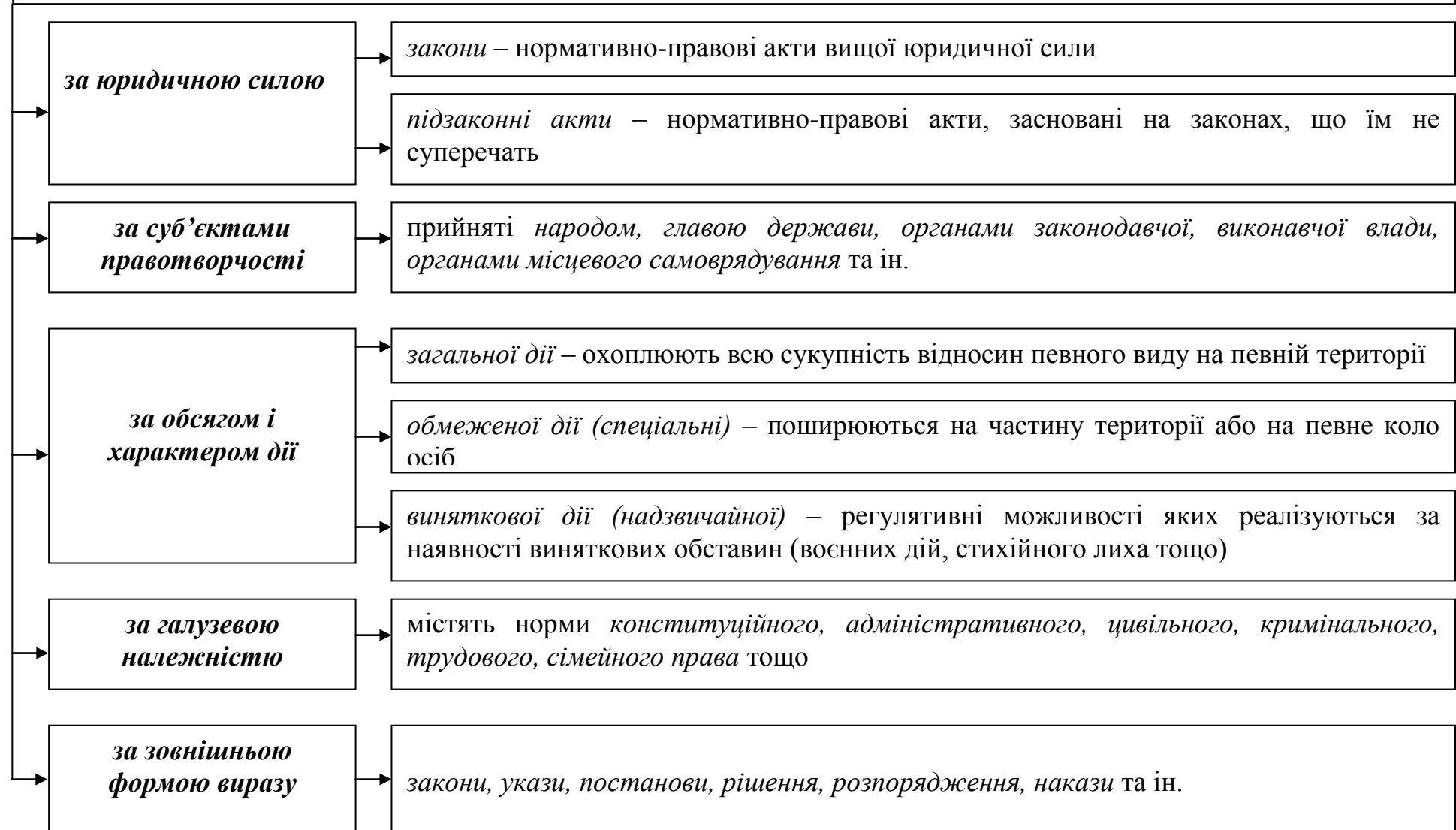
1. Поняття та види джерел права

2. Нормативно-правові акти: поняття, ознаки та види

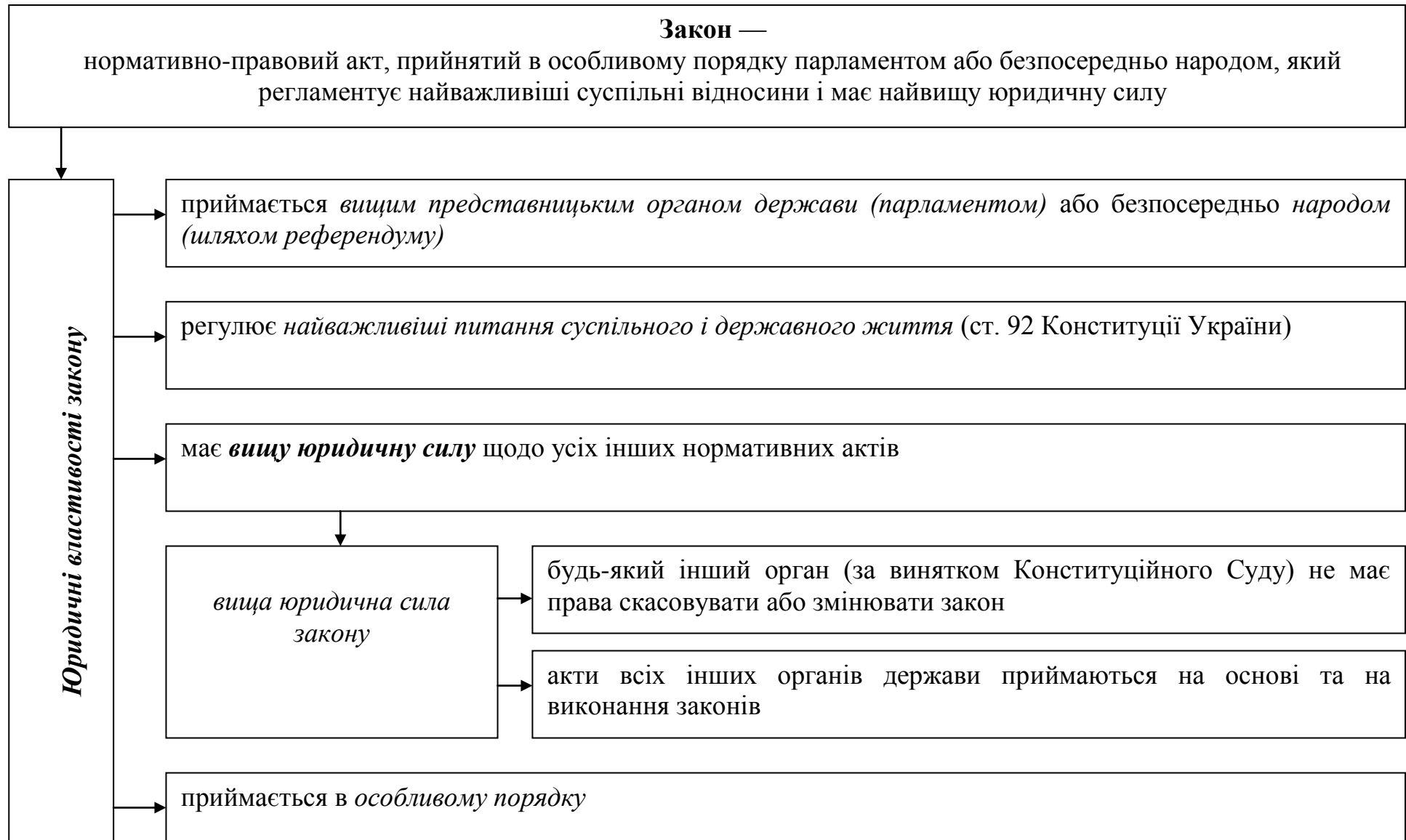

Види нормативно-правових актів

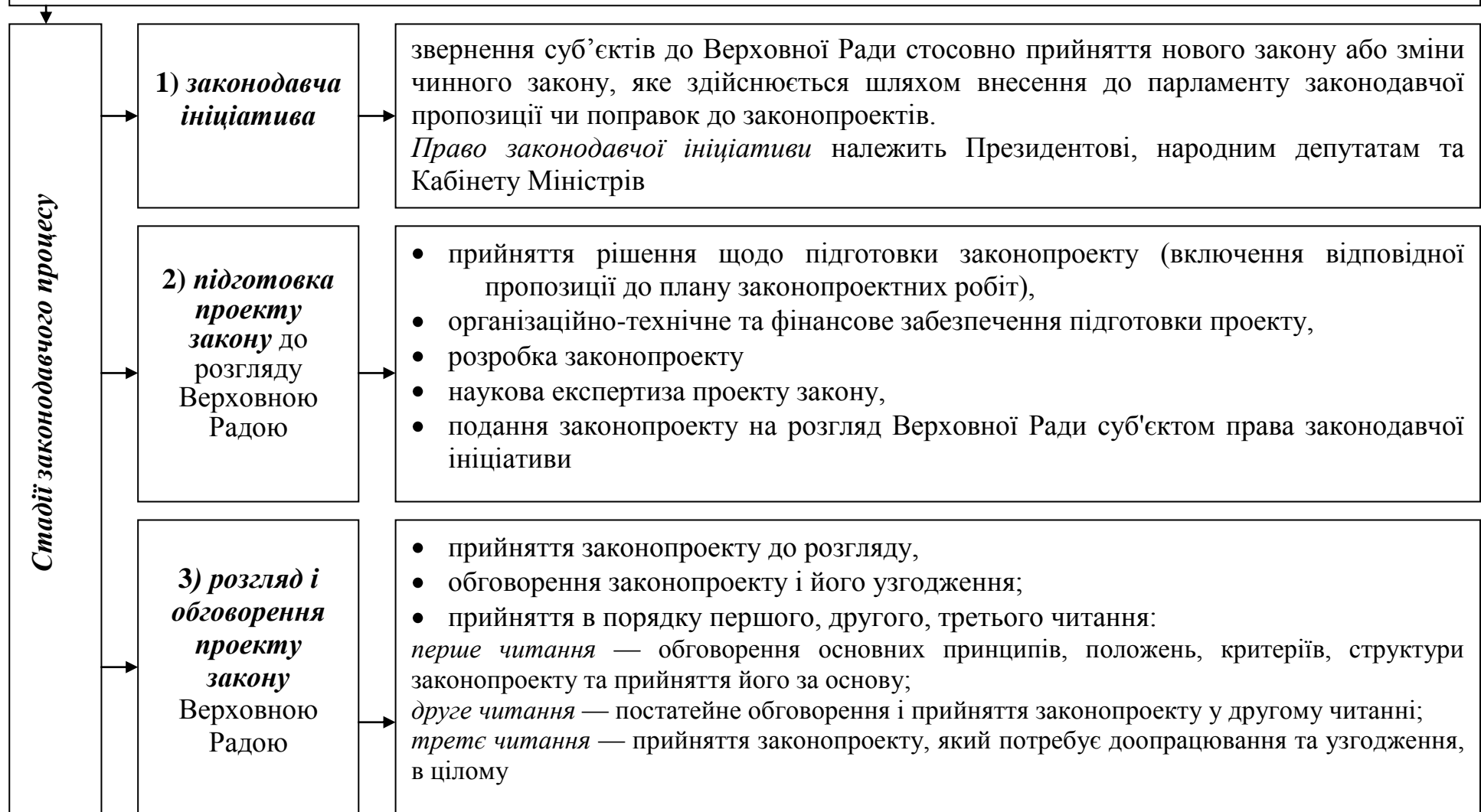

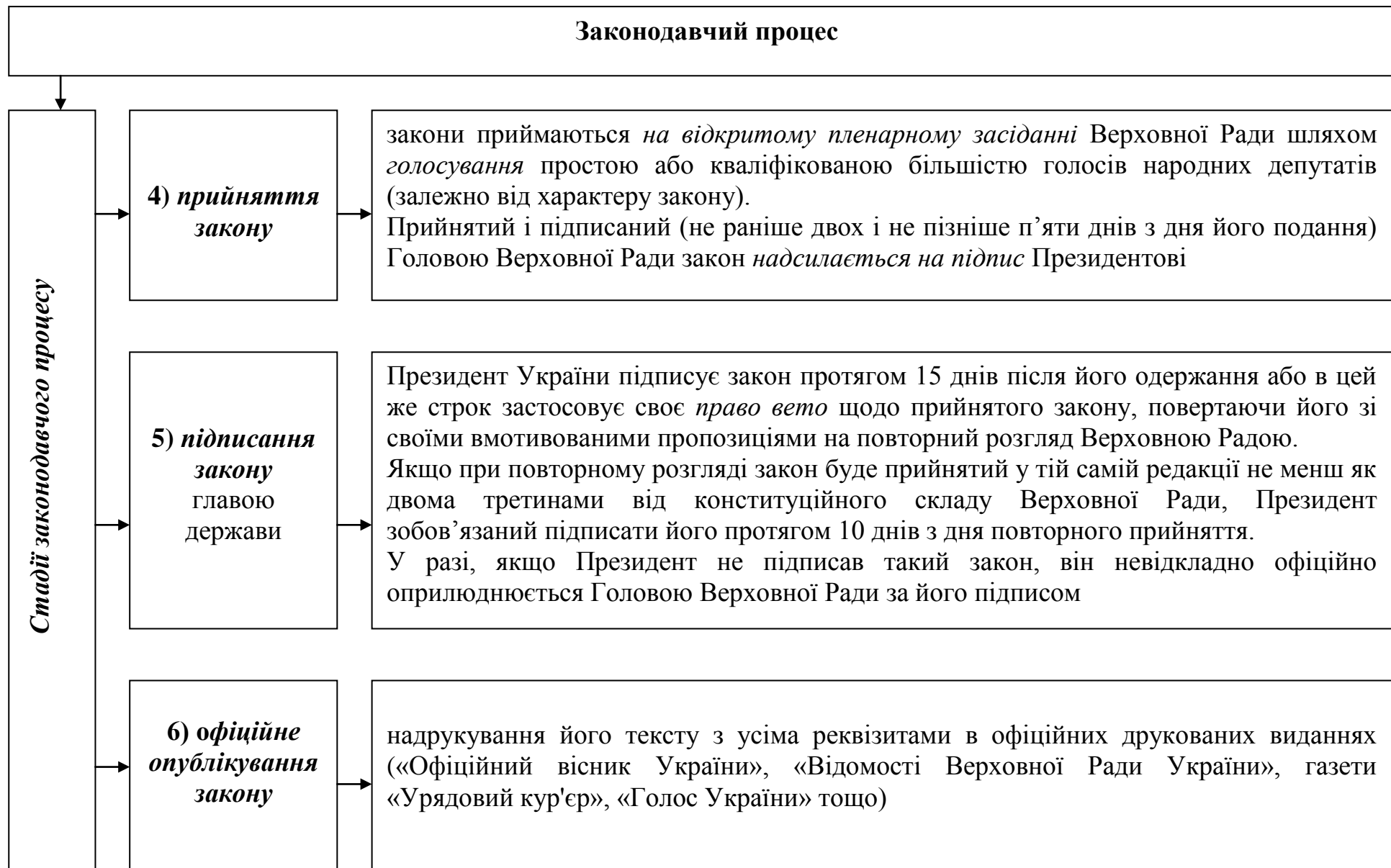
3. Поняття, ознаки та види законів

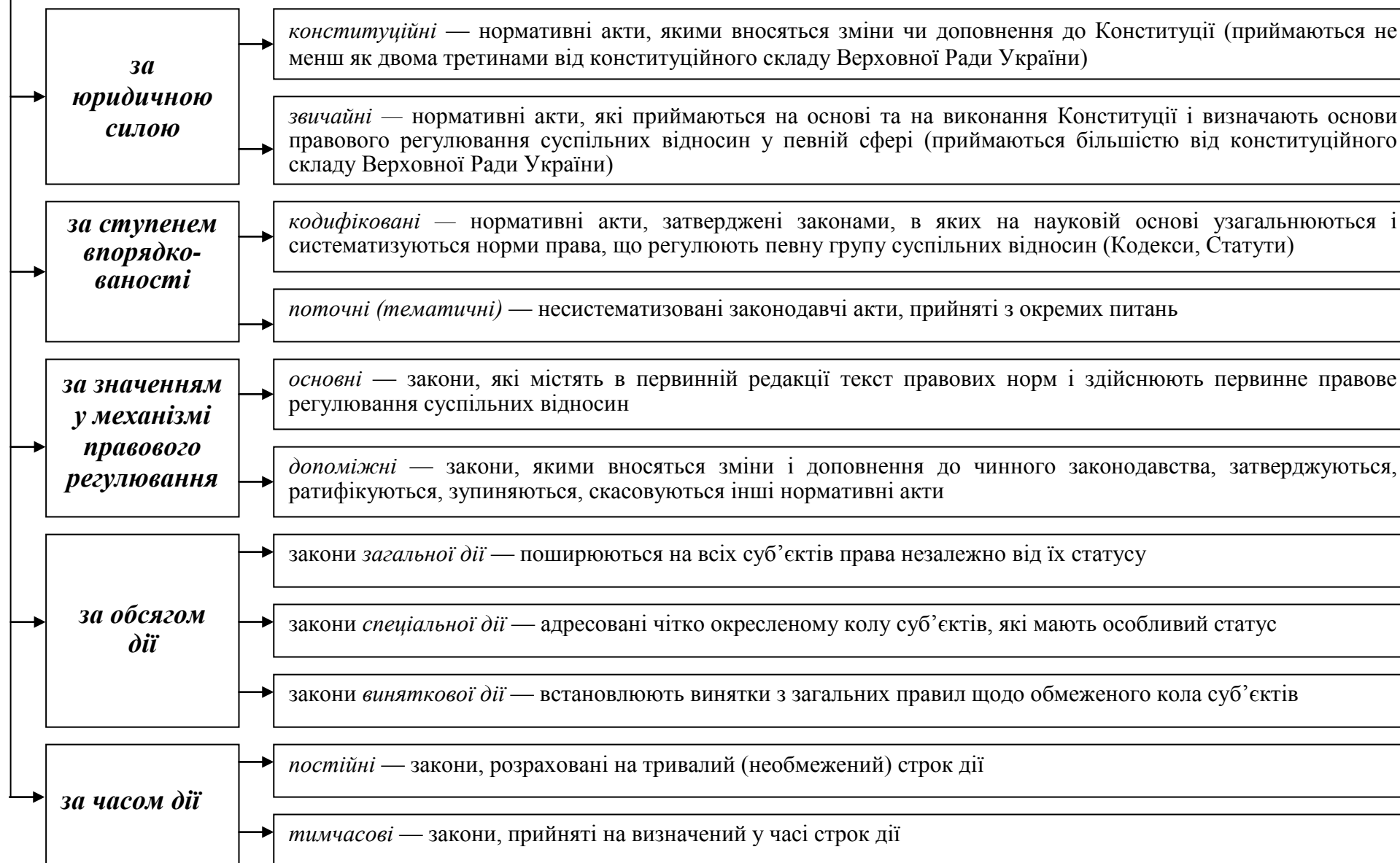
Законодавчий процес —

врегульована Конституцією, Регламентом Верховної Ради та іншими законами України процедура ухвалення закону, яка складається з певних стадій — самостійних, логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій

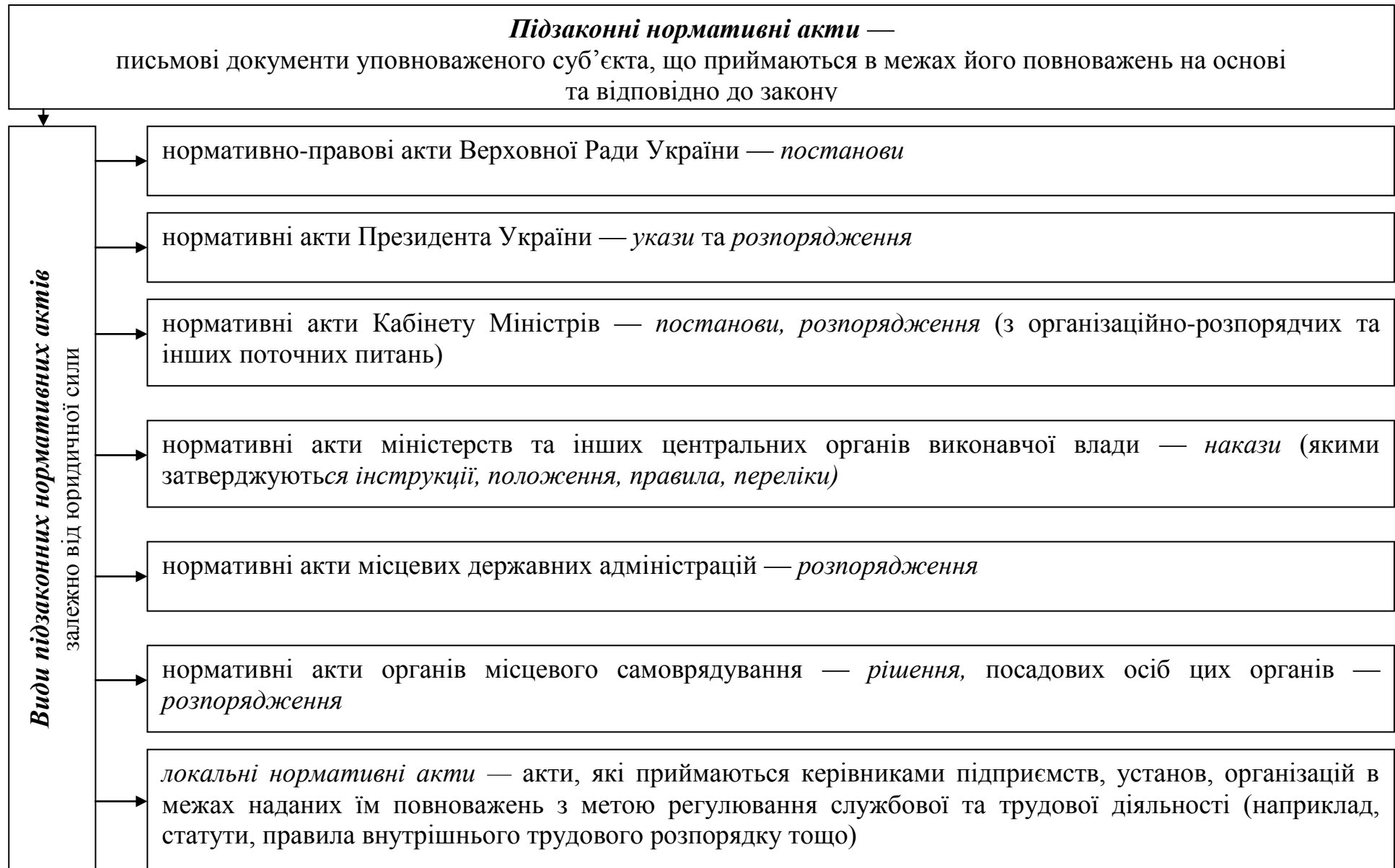

Класифікація законів

4. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття та види

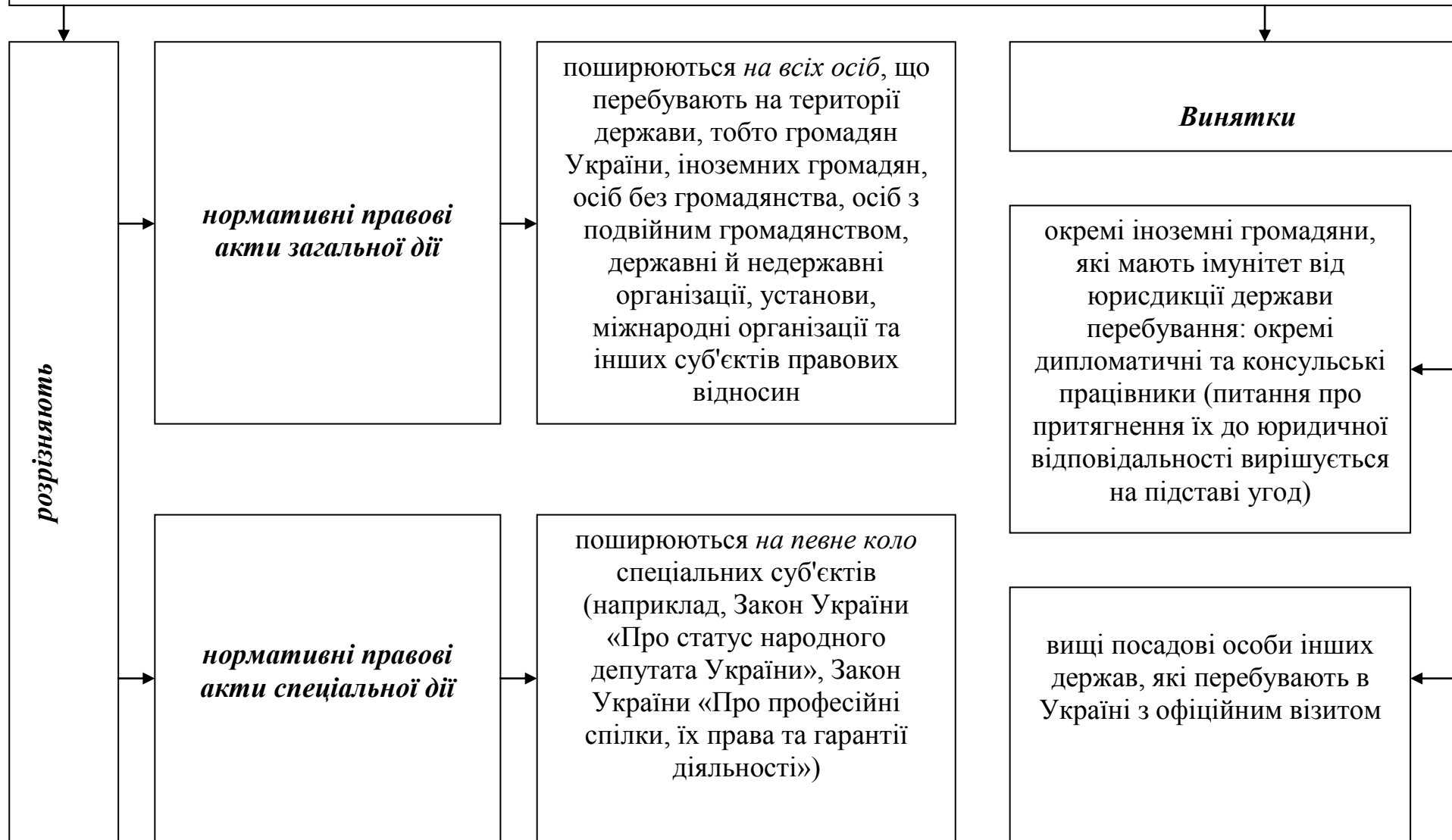

5. Дія нормативно-правових актів у часі, у просторі і за колом осіб

Дія нормативно-правового акту у часі передбачає	
момент вступу нормативно-правового акта в дію	з того строку, який зазначено у ньому чи спеціально прийнятому акті
	з офіційно визначеного строку після опублікування (<i>нормативні акти Верховної Ради і Президента України</i> набувають чинності через 10 днів з дня їх офіційного оприлюднення)
	з моменту опублікування (<i>постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств та інших органів виконавчої влади</i> набувають чинності з дня їх офіційного опублікування)
	якщо нормативний акт не публікується, то з моменту його одержання виконавцем
момент припинення дії нормативно-правового акта	закінчення терміну дії, на який видавався акт (за умови, що він був зазначений в нормативно-правовому акті)
	зміна обставин, для врегулювання яких було прийнято нормативно-правовий акт
	визнання судами нормативних актів неконституційними, незаконними або такими, що не відповідають правовому акту вищої юридичної сили
	скасування нормативного акта іншим актом (найпоширеніший випадок)
зворотна дія	<i>нормативні акти не мають зворотної дії</i> , крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують кримінальну, адміністративну відповідальність особи

**Дія нормативно-правових актів за колом осіб —
їх поширення на певні категорії суб'єктів права**

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваіте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : відповідає офіц. тексту : станом на 1 верес. 2016 р. – Харків : Право, 2016. – 82 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-Х : дата оновлення 06.02.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 16.04.2018).
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : дата оновлення 07.03.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 16.04.2018).
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : дата оновлення 02.12.2012. // Законодавство України : [сайт]. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 16.04.2018).
5. Про центральні органи виконавчої влади [Електронний ресурс] : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI : дата оновлення 01.01.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення 16.04.2018).
6. Про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII : дата оновлення 07.03.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення 16.04.2018).

7. Про Конституційний Суд України [Електронний ресурс] : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII : дата оновлення 15.12.2017. // Законодавство України : [сайт]. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення 16.04.2018).

Додаткова література:

1. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів / Л. Андрусів // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 4. – С. 128–131. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_4_27.

2. Гончаров А. В. Аналіз дослідження міжнародного договору як джерела міжнародного права / А. В. Гончаров // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 616–620. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_151.

3. Корнієнко П. С. Експертиза проектів нормативно-правових актів як форма правозахисної діяльності в Україні / П. С. Корнієнко // Юридичний часопис Нац. акад. внутріш. справ. – 2017. – № 1. – С. 287–297. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_1_28.

4. Кудрявцев І. О. Наукові підходи до поняття підзаконного нормативно-правового акта в окремих сферах та галузях права / І. О. Кудрявцев // Lex portus. – 2017. – № 2. – С. 110–119. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2017_2_12.

5. Новіцький В. В. Судовий прецедент як джерело права в контексті захисту прав і свобод людини / В. В. Новіцький // Альманах права. – 2017. – Вип. 8. – С. 232–236. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2017_8_58.

6. Онищук І. І. Вдосконалення нормативно-правового регулювання моніторингу якості та ефективності нормативно-правових актів в Україні / І. І. Онищук // Наукові зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 1. – С. 7–12. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_1_3.

7. Слотвінська Н. Судова практика як джерело єврейського та ізраїльського права / Н. Слотвінська // Підприємництво, госп-во і право. – 2016. – № 5. – С. 108–111. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_5_22.

8. Слотвінська Н. Д. Історико-правові аспекти формування судової практики як джерела права в Україні (X–XVIII ст.) / Н. Д. Слотвінська // Вісн. Південного регіон. центру Нац. акад. правових наук України. – 2016. – № 8. – С. 38-45. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_8_7.

ТЕМА 6. ПРАВОВІДНОСИНИ

План

1. Поняття, ознаки та види правовідносин.
2. Структура (склад) правовідносин.
3. Суб'єкти правових відносин, їх види. Правосуб'єктність.
4. Юридичні факти: поняття та класифікація

Мета заняття:

Ознайомити студентів із поняттям правовідношення та його ознаками, поняттям юридичної особи та її ознаками.

Охарактеризувати види правовідносин, юридичний зміст правовідносин, види суб'єктів правовідносин.

Розкрити поняття об'єкту правовідносин, правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб, юридичних фактів.

Сформуувати системне уявлення про структуру правовідносин, суб'єктивне право, юридичний обов'язок.

Вміти розмежовувати поняття «суб'єкт правовідносин» та «суб'єкт права».

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, уміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

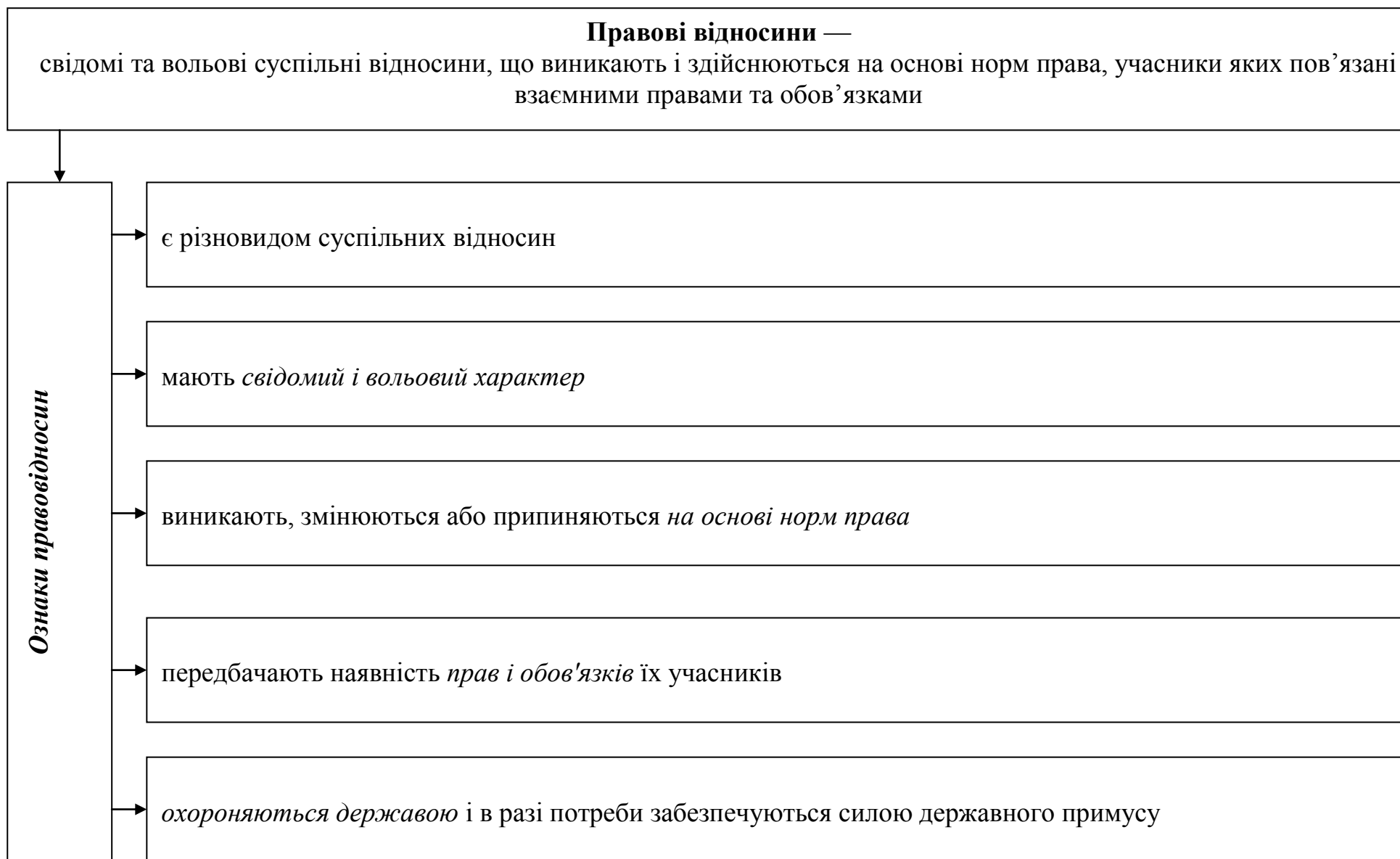
Виробити уміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

Сформуувати уміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

Ключові слова: правові відносини, структура правовідносин, об'єкт правовідносин, зміст правовідносин, суб'єктивне право, юридичний обов'язок, суб'єкт правовідносин, правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, юридична особа, юридичний факт, юридичні акти, юридичні вчинки.

1. Поняття, ознаки та види правовідносин

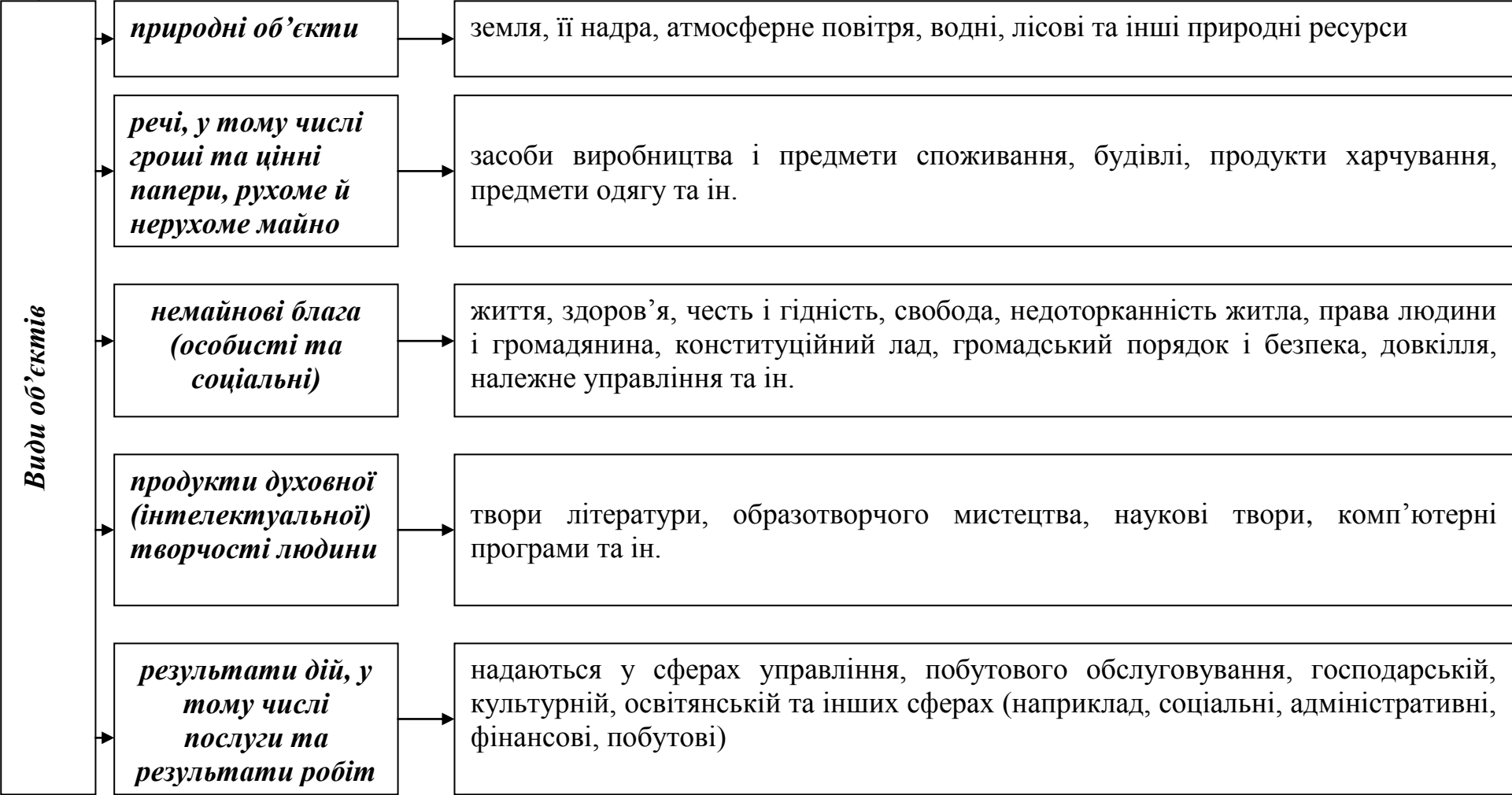
Види правових відносин

за предметом правового регулювання	конституційні, цивільні, адміністративні, трудові, фінансові та ін.
за функціональним призначенням	<i>регулятивні</i> , в яких поведінка їх учасників повністю відповідає нормам права, тобто є правомірною
	<i>охоронні</i> , які виникають з факту неправомірної поведінки суб'єктів як негативна реакція держави на таку поведінку
за рівнем індивідуалізації суб'єктів	<i>відносні</i> , в яких точно визначені права й обов'язки всіх учасників
	<i>абсолютні</i> , в яких визначена лише одна уповноважена сторона, що є носієм певного суб'єктивного права, а всі інші суб'єкти визнаються зобов'язаними не заважати здійсненню уповноваженим своїх прав
за кількістю суб'єктів	<i>прості</i> , що відбуваються лише між двома суб'єктами (сторонами)
	<i>складні</i> , учасниками яких є три і більше суб'єктів (сторін)
за розподілом прав і обов'язків між суб'єктами	<i>односторонні</i> , в яких кожна сторона відносно іншої має або лише права, або лише обов'язки
	<i>двосторонні</i> , в яких кожна із сторін має як права, так і обов'язки
за характером обов'язків	<i>активні</i> , в яких зобов'язаний суб'єкт повинен вчинити певні дії
	<i>пасивні</i> , в яких зобов'язаний суб'єкт повинен утриматись від вчинення певних дій

2. Структура (склад) правовідносин

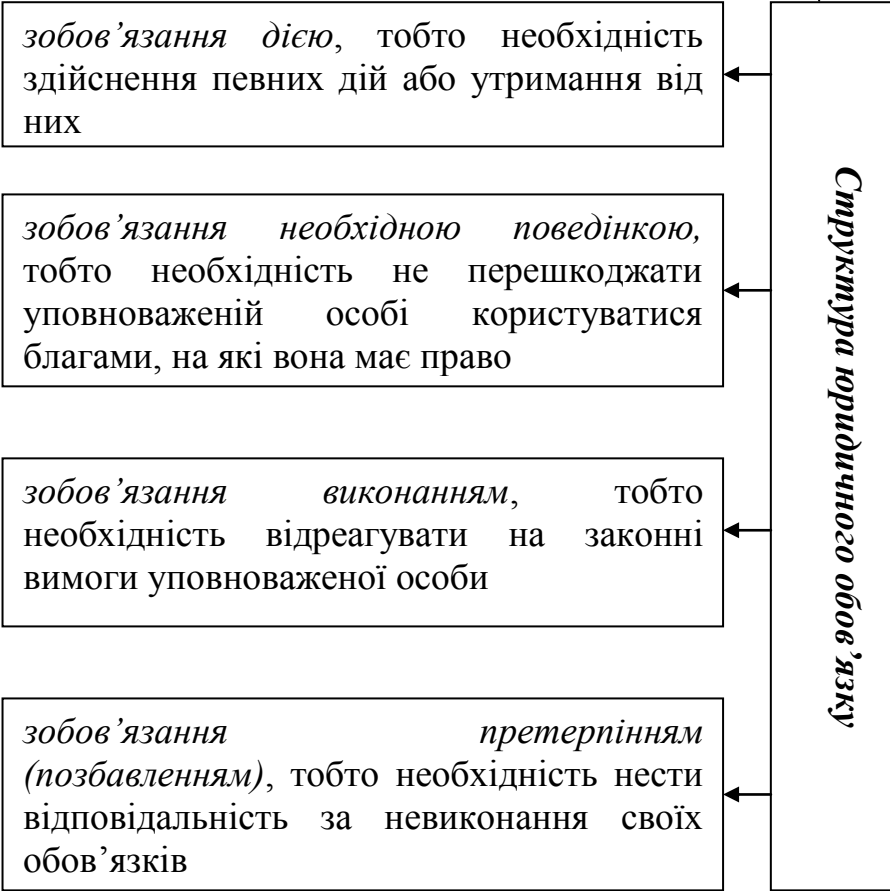
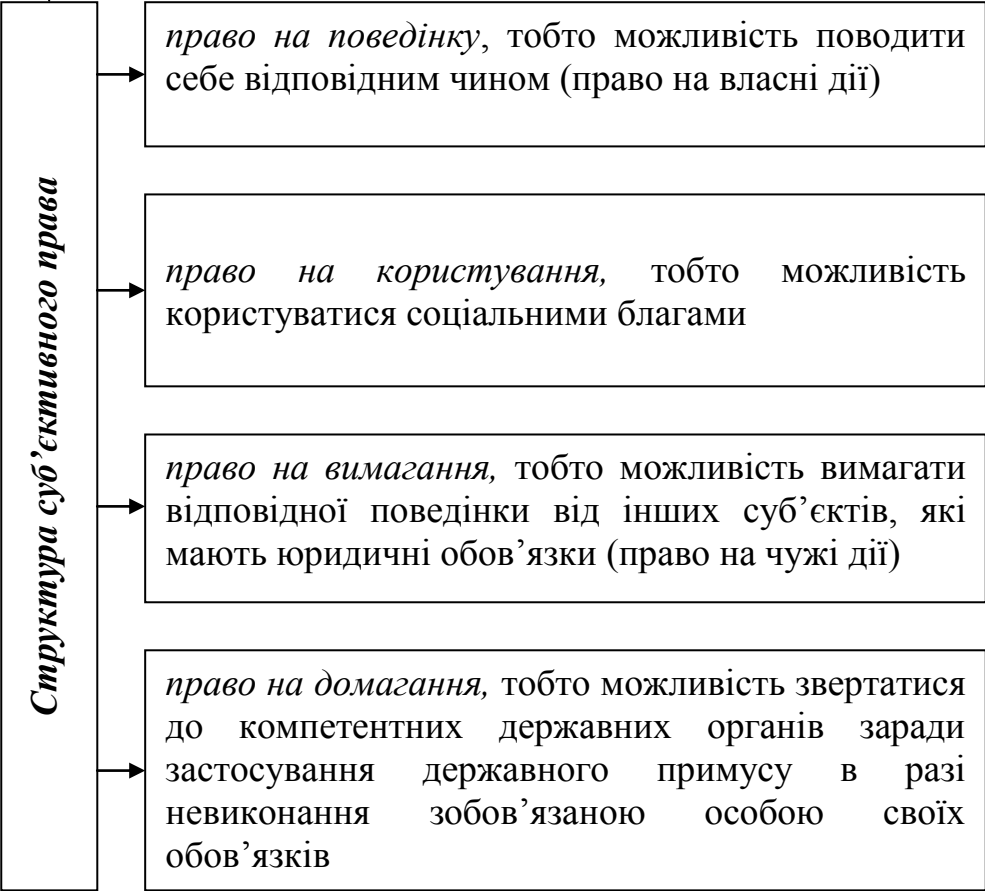
Об'єкт правовідносин —
матеріальні або нематеріальні блага, заради одержання, передачі або використання яких суб'єкти права вступають у правовідносини

Юридичний зміст правовідносин —
зафіксовані в нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників (сторін)

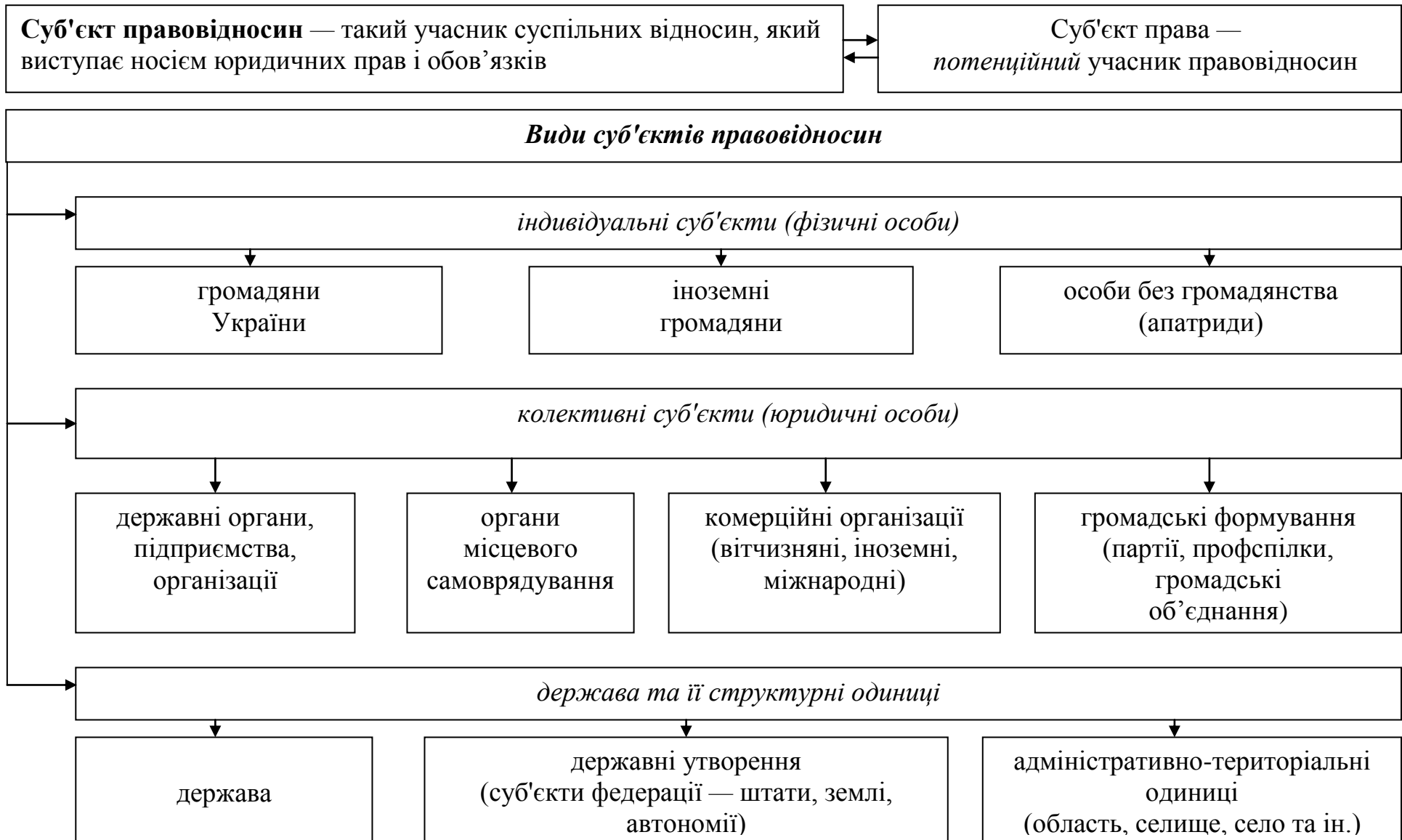
Суб'єктивне право —
гарантована правом міра можливої або дозволеної поведінки особи для задоволення її інтересів і потреб

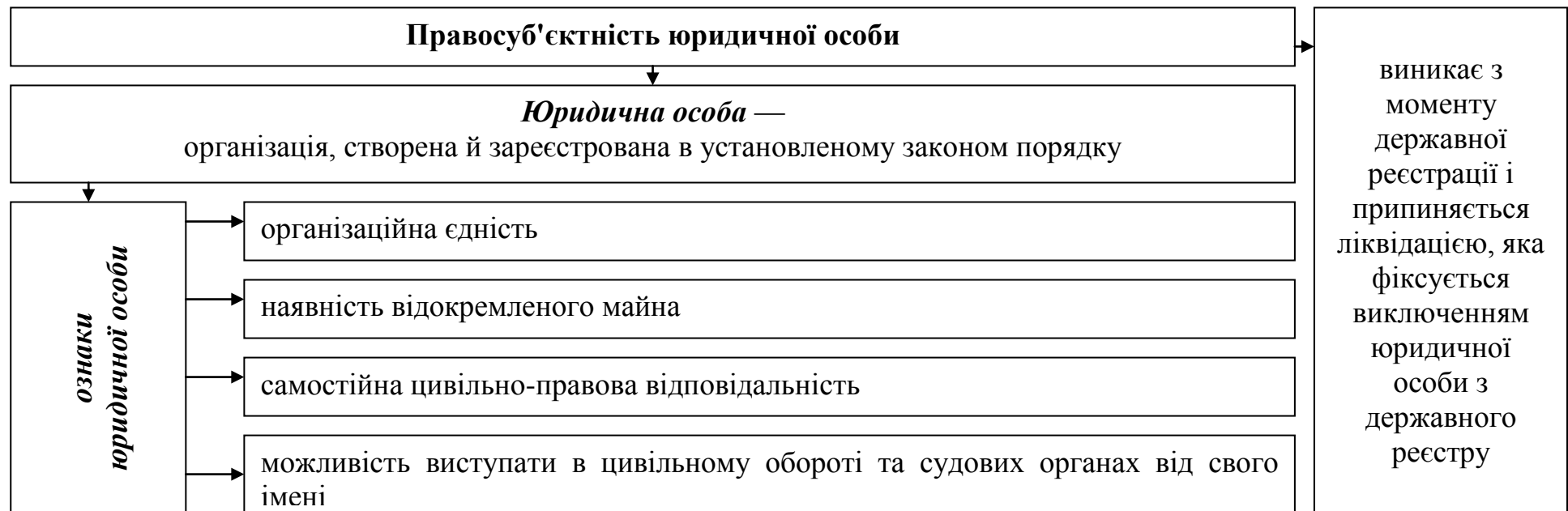
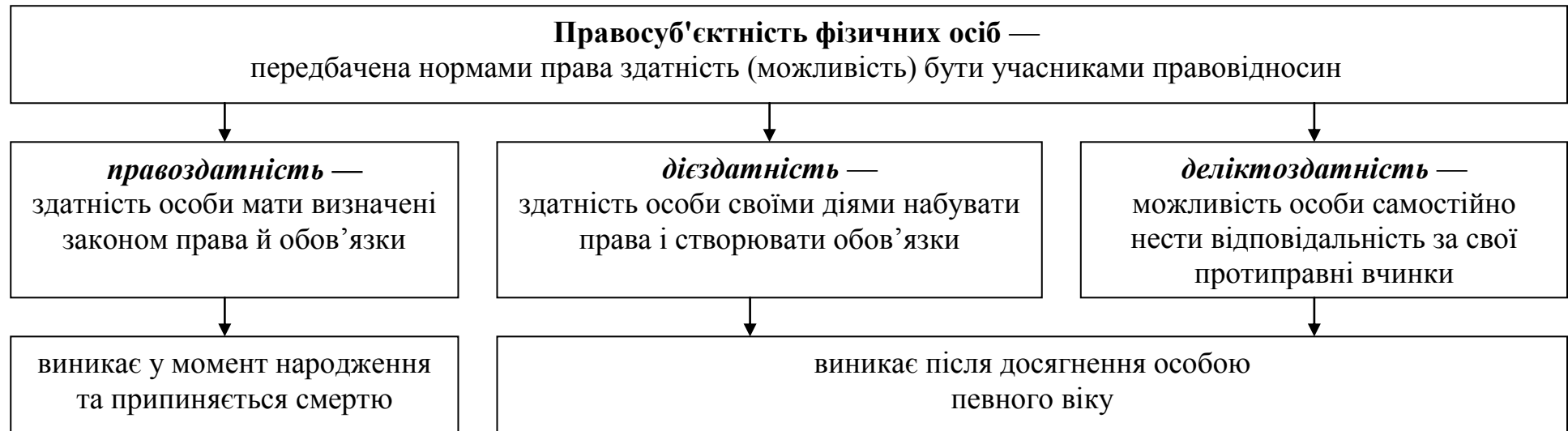
Юридичний обов'язок —
вид і міра належної поведінки, яка встановлена законом

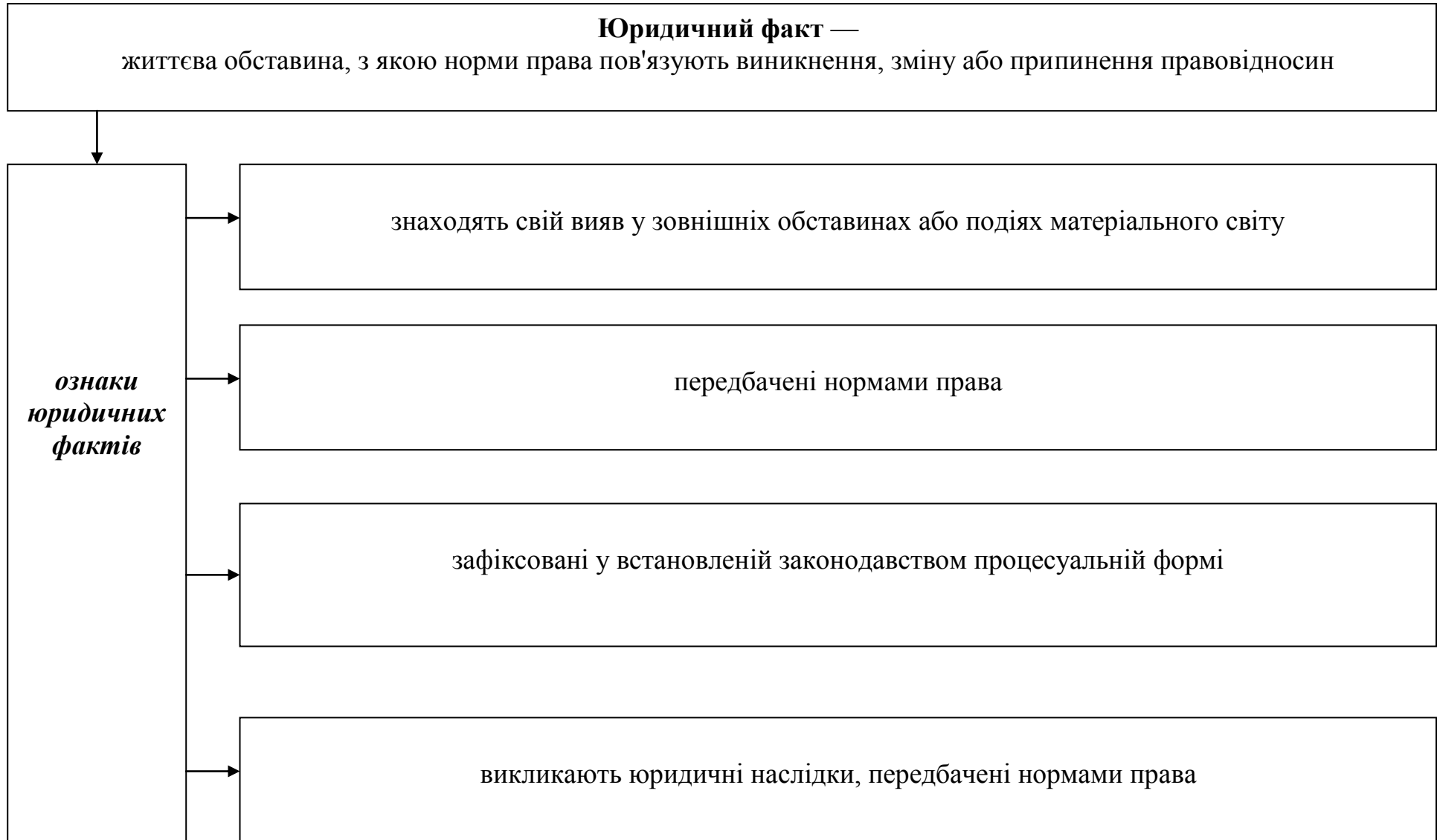

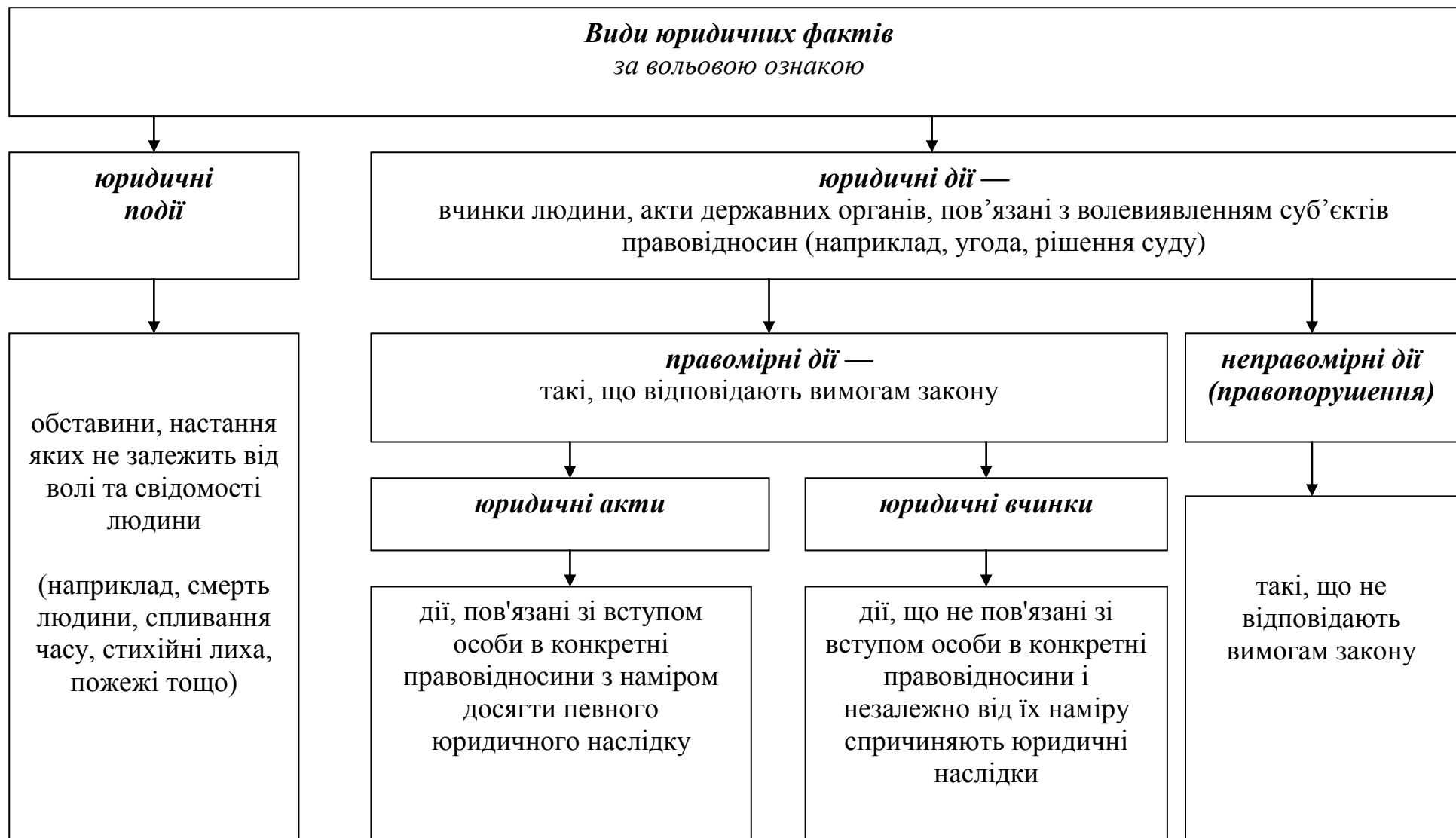
3. Суб'єкти правових відносин, їх види. Правосуб'єктність

4. Юридичні факти: поняття та класифікація

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваіте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Нормативно-правові акти:

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : дата оновлення 20.01.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 15.04.2018).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X : дата оновлення 06.02.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 16.04.2018).
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : дата оновлення 07.03.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 16.04.2018).
4. Сімейний Кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III : дата оновлення 06.02.2018 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 16.04.2018).
5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : дата оновлення 07.03.2018 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 16.04.2018).

Додаткова література:

1. Гуйван П. Д. Часові чинники як межі здійснення суб'єктивного права / П. Д. Гуйван // Прикарпат. юрид. вісн. – 2017. – Вип. 1. – С. 3–7. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2017_1_3.
2. Данелія О. С. Юридичні особи як суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини / О. С. Данелія // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 1. – С. 104–109. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_1_19.
3. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як корпоративні утворення / А. В. Зеліско // Юридична Україна. – 2017. – № 1. – С. 13–20. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2017_1_4.
4. Миколаєнко Ю. І. Правовідносини як основна форма механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні / Ю. І. Миколаєнко // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 5. – С. 11–16. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_5_4.
5. Мхітарян А. Правосуб'єктність національних меншин як суб'єктів конституційного права / А. Мхітарян // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 194–197. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_38.
6. Пасальський М. М. Правовий статус і правосуб'єктність держави: дискусійні питання теорії і практики / М. М. Пасальський // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 1. – С. 26–31. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_1_7.
7. Пулик В. М. Міжнародна правосуб'єктність фізичної особи / В. М. Пулик // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2017. – № 16(2). – С. 67–69. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_16(2)_17).
8. Самілик Л. О. Співвідношення понять «суб'єкт права», «особа», «суб'єкт правовідносин», «учасник відносин» / Л. О. Самілик, Л. П. Корбут // Право і суспільство. – 2016. – № 1. – С. 89–93. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1_17.
9. Слабко С. М. Сутність та зміст правосуб'єктності людини: теоретичний, історичний та міжнародний аспекти [Електронний ресурс] / С. М. Слабко // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1. – С. 615–618. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_12.

ТЕМА 7. ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА, ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

План

1. Поняття і види правової поведінки. Правомірна поведінка.
2. Правопорушення: поняття та види.
3. Склад правопорушення: поняття та елементи.
4. Поняття та підстави юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності.

Мета заняття:

Ознайомити студентів із поняттям правової поведінки та її ознаками, видами правової поведінки.

Охарактеризувати правомірну поведінку, ознаки правопорушення.

Розкрити елементи складу правопорушення, підстави юридичної відповідальності.

Сформувати системне уявлення про види правопорушень, юридичну відповідальність, види юридичної відповідальності.

Вміти розмежовувати поняття «правопорушення» та «склад правопорушення».

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, уміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

Виробити уміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

Сформувати уміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

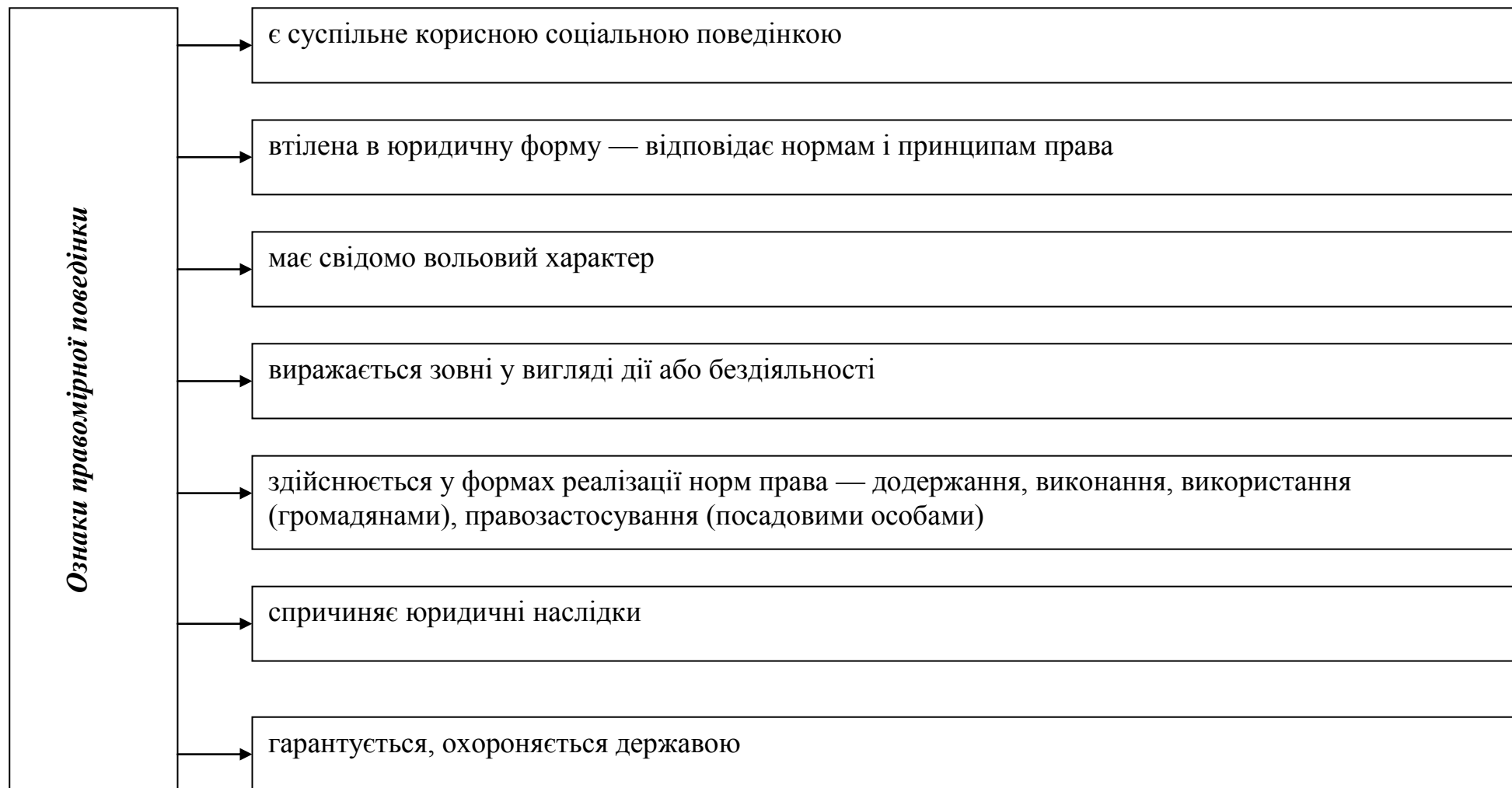
Ключові слова: правова поведінка, зловживання правом, правомірна поведінка, маргінальна поведінка, правопорушення, злочин, проступок, склад правопорушення, об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення, вина, умисел, необережність, осудність, юридична відповідальність, цілі юридичної відповідальності, підстава юридичної відповідальності.

1. Поняття і види правової поведінки. Правомірна поведінка

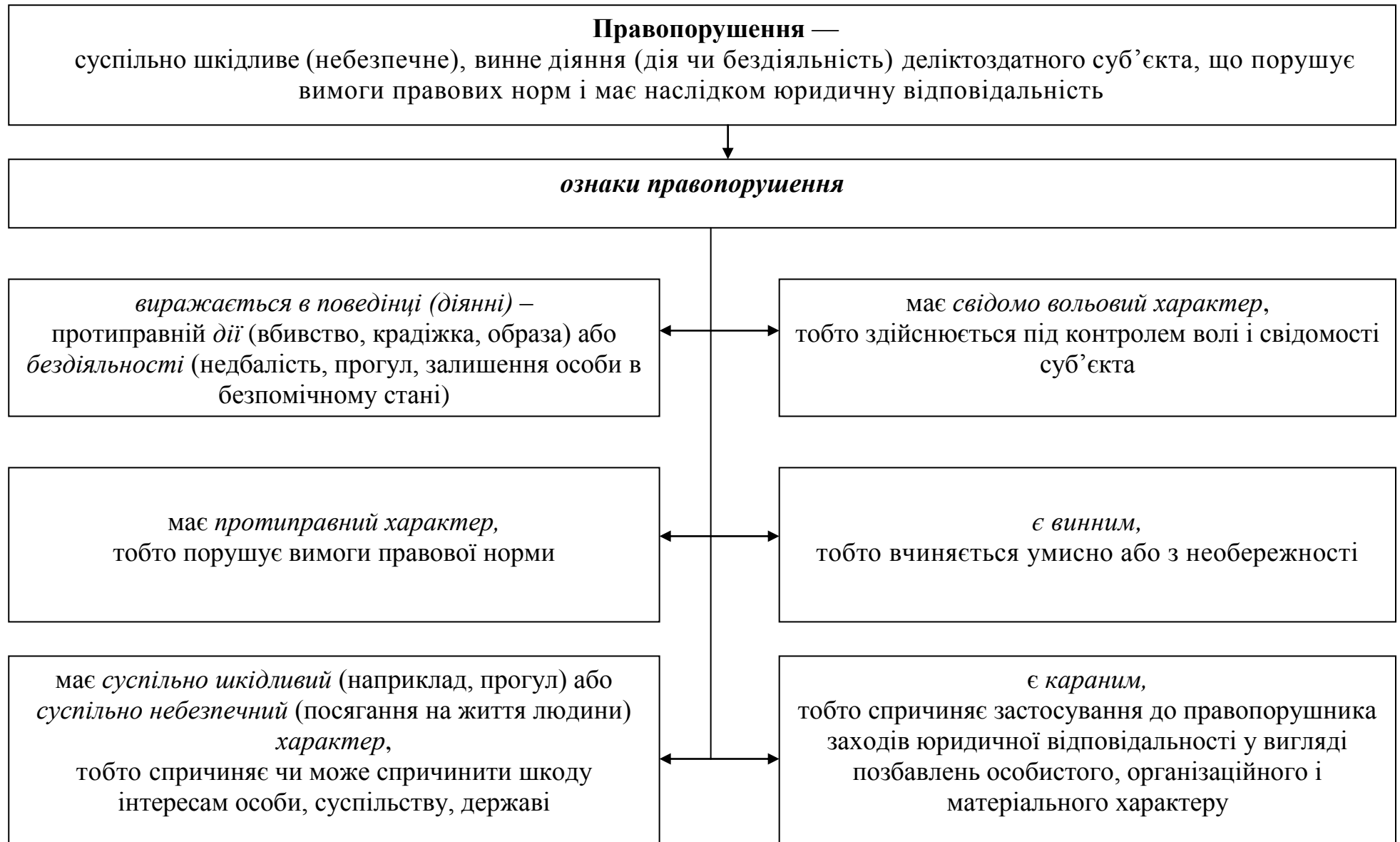

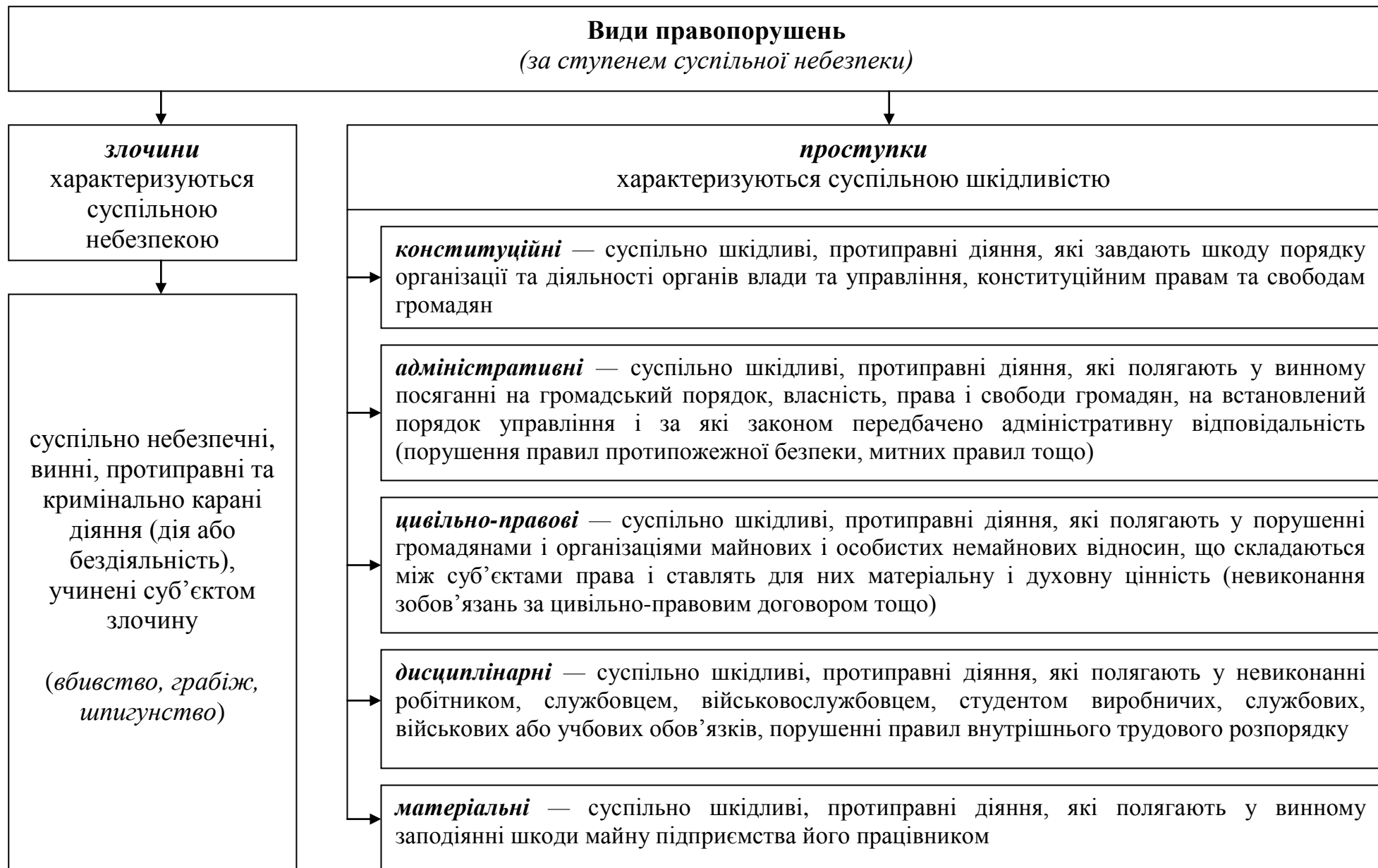
Правомірна поведінка — суспільно корисна правова поведінка особи (дія або бездіяльність), яка відповідає приписам юридичних норм і охороняється державою

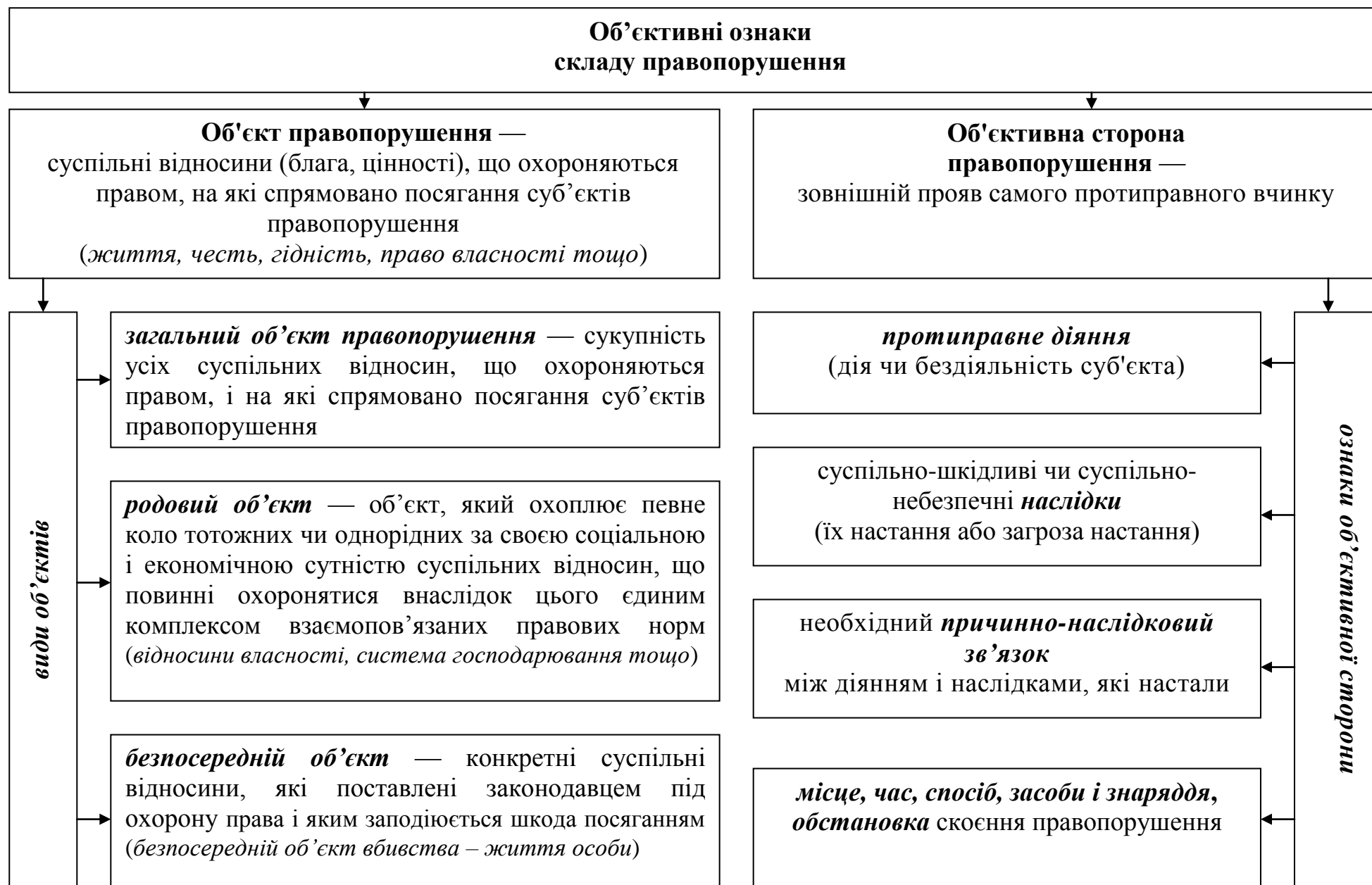
2. Правопорушення: поняття та види

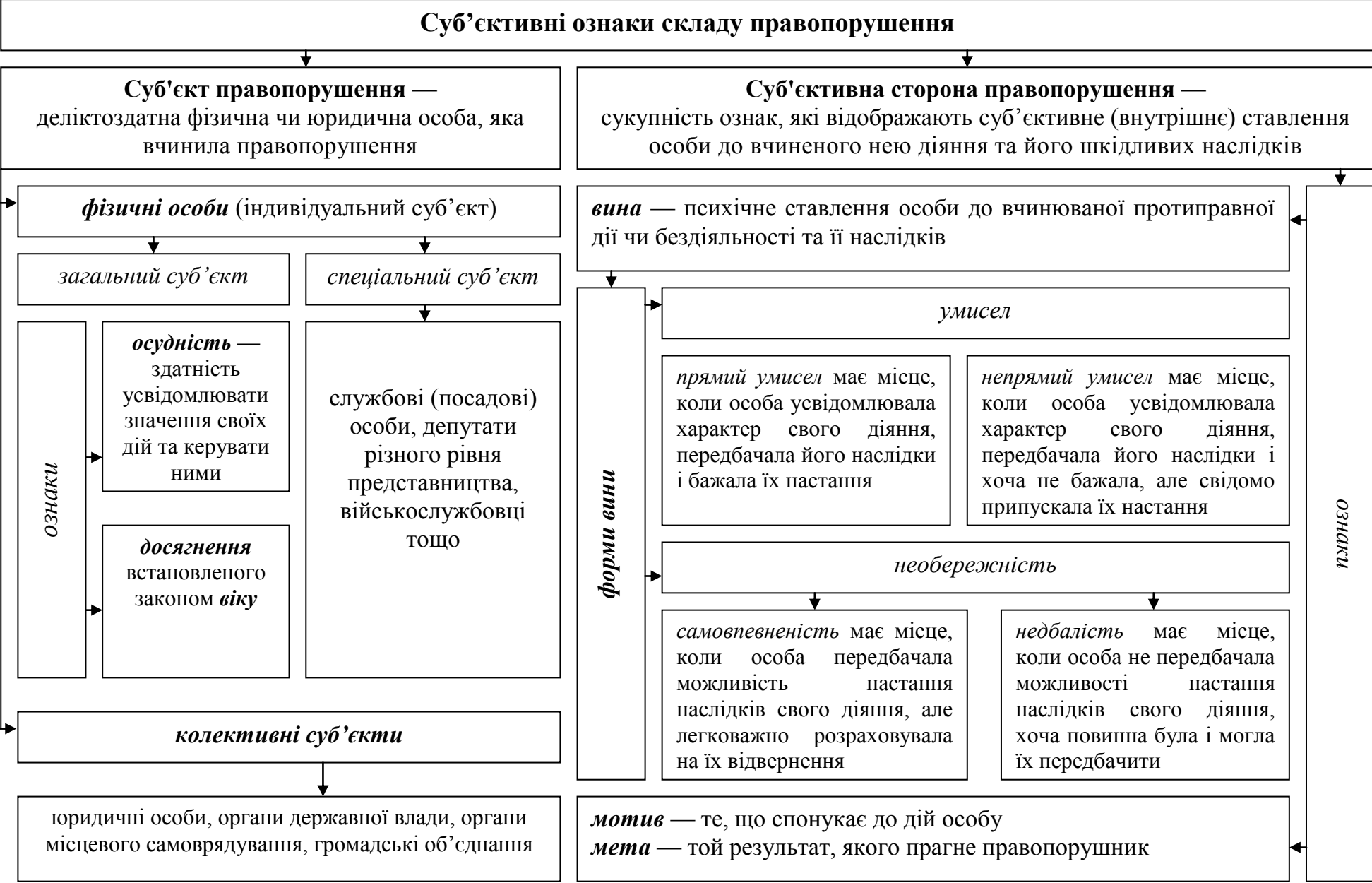

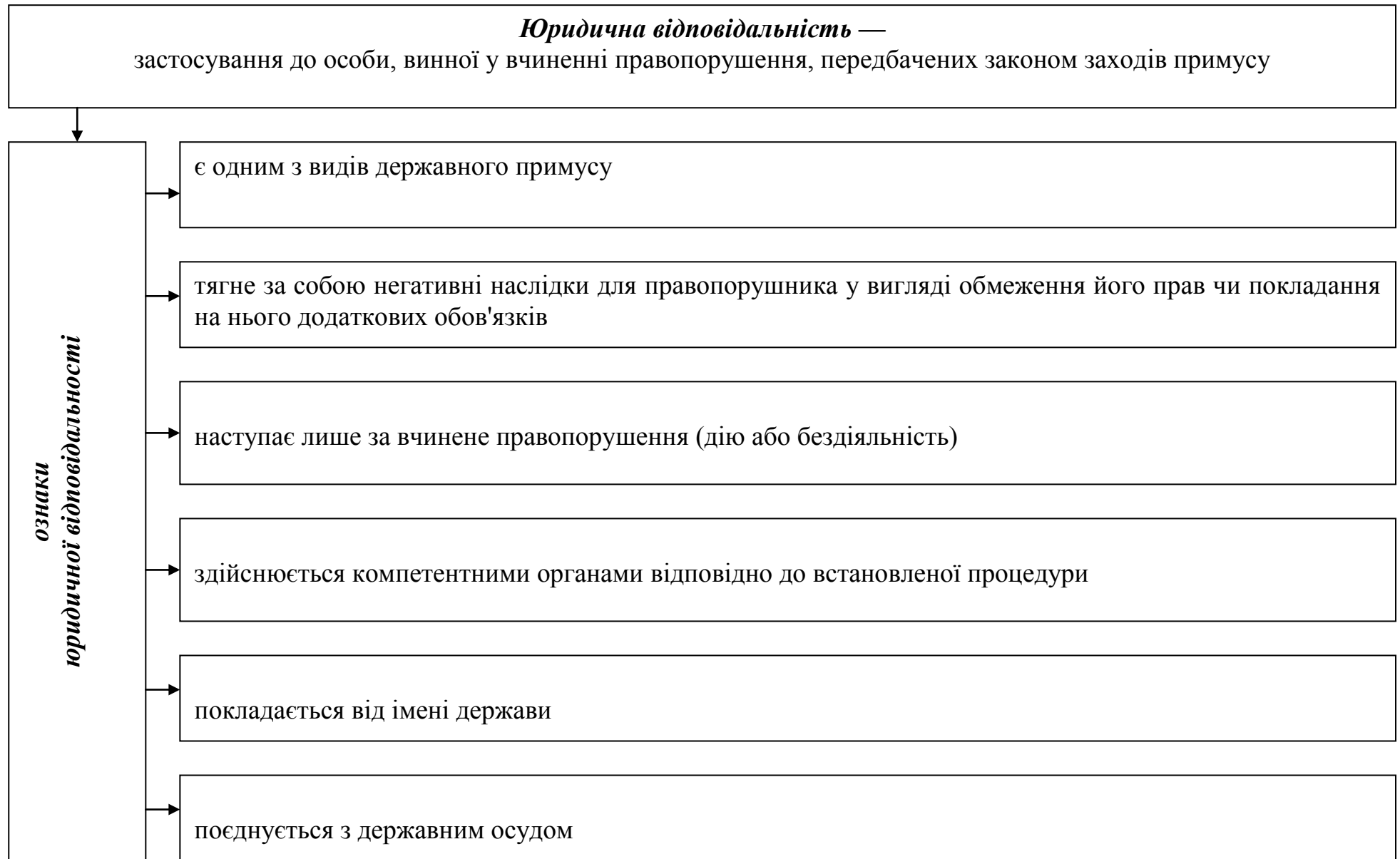
3. Склад правопорушення: поняття та елементи

4. Поняття та підстави юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності

Види юридичної відповідальності

конституційна відповідальність — вид юридичної відповідальності, що передбачає настання негативних наслідків чи небажаної зміни конституційно-правового статусу суб'єктів за порушення норм чинного конституційного права (*дострокове припинення повноважень народного депутата, імпичмент Президенту*)

цивільно-правова відповідальність — вид юридичної відповідальності, який пов'язаний з накладанням цивільно-правових стягнень (пені, штрафу, відшкодування збитків) на особу за невиконання або неналежне виконання зобов'язань або заподіяння шкоди, а також за порушення деяких особистих немайнових прав (честь, гідність тощо)

адміністративна відповідальність — вид юридичної відповідальності, що полягає в притягненні особи до адміністративної відповідальності та застосуванні до неї адміністративного стягнення в установлених законом формах і порядку

дисциплінарна відповідальність — вид юридичної відповідальності, який передбачає застосування до працівника в порядку та на умовах, передбачених законодавством про працю, дисциплінарних стягнень

матеріальна відповідальність — вид юридичної відповідальності, що має місце в трудових правовідносинах, і полягає у відшкодуванні працівником заподіяної ним шкоди підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків

кримінальна відповідальність — найсуворіший вид юридичної відповідальності, суть якого полягає в осуді від імені держави за вироком суду особи, яка вчинила злочин, і застосуванні до неї державного примусу у формі покарання або інших заходів кримінальної відповідальності, передбачених КК України

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Нормативно-правові акти:

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : дата оновлення 20.01.2018// Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 16.04.2018).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X : дата оновлення 06.02.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 16.04.2018).
3. Кримінальний кодекс України: [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : дата оновлення 07.03.2018. // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 16.04.2018).
4. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : дата оновлення 07.03.2018 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 16.04.2018).

Додаткова література:

1. Барабаш О. О. Правопорушення як вид правової поведінки людини / О. О. Барабаш // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер. : Юридичні науки. – 2017. – Вип. 1(1). – С. 8–11. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_1\(1\)__3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_1(1)__3).
2. Гарасимів Т. Поведінка людини: філософсько-правова рефлексія «діяльність» та «активність» / Т. Гарасимів // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 855. – С. 147–151. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_23.
3. Загиней З. Квазікримінальна відповідальність юридичних осіб за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України / З. Загиней // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2017. – № 3. – С. 49–56. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2017_3_10.
4. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як динамічне правове явище / Л. І. Каленіченко // Форум права. – 2017. – № 3. – С. 67–71. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
5. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність / В. В. Книш // Наук.-інформ. вісн. Івано-Франків. ун-ту права ім. Короля Данила Галицького. Серія : Право. – 2017. – № 3. – С. 61–71. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2017_3_11.
6. Комзюк А. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: деякі проблеми правового регулювання / А. Т. Комзюк, Є. А. Липій // Право і Безпека. – 2017. – № 2. – С. 34–38. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2017_2_8.
7. Кучма О. Л. Юридична відповідальність у теорії та конституції України / О. Л. Кучма // Соціальне право. – 2017. – № 1. – С. 28–36. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2017_1_5.
8. Полонка І. А. Теоретико-онтологічне підґрунтя розуміння поняття та класифікації принципів правомірної поведінки / І. А. Полонка // Право і суспільство. – 2016. – № 2. – С. 37–41. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2_9.
9. Потапчук Т. В. Відповідальність як наукова проблема / Т. В. Потапчук // Інноватика у вихованні. – 2017. – Вип. 5. – С. 75–86. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2017_5_9.
10. Свириденко Г. В. Генезис уявлень про правомірну поведінку (просторово-темпоральні виміри) / Г. В. Свириденко // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 335–344. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_1_47.

ТЕМА 8. ПРАВА, СВОБОДИ Й ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

План

1. Поняття прав і свобод людини та громадянина. Класифікація прав і свобод людини та громадянина.
2. Система обов'язків людини та громадянина.
3. Гарантії прав і свобод людини та громадянина.
4. Міжнародно-правові засоби, призначені для забезпечення та захисту основних прав людини.

Мета заняття:

Ознайомити студентів із поняттям прав і свобод людини та громадянина.

Охарактеризувати систему обов'язків людини та громадянина.

Розкрити гарантії прав і свобод людини і громадянина.

Сформувати системне уявлення про класифікацію прав і свобод людини.

Вміти розмежовувати поняття «право» та «свобода», «права людини» та «права громадянина».

Удосконалювати вміння логічно мислити, навички усних виступів, підготовки рефератів та повідомлень, аргументованого діалогу, вміння сприймати чужу думку, безболісно відмовлятися від свого хибного погляду.

Виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки.

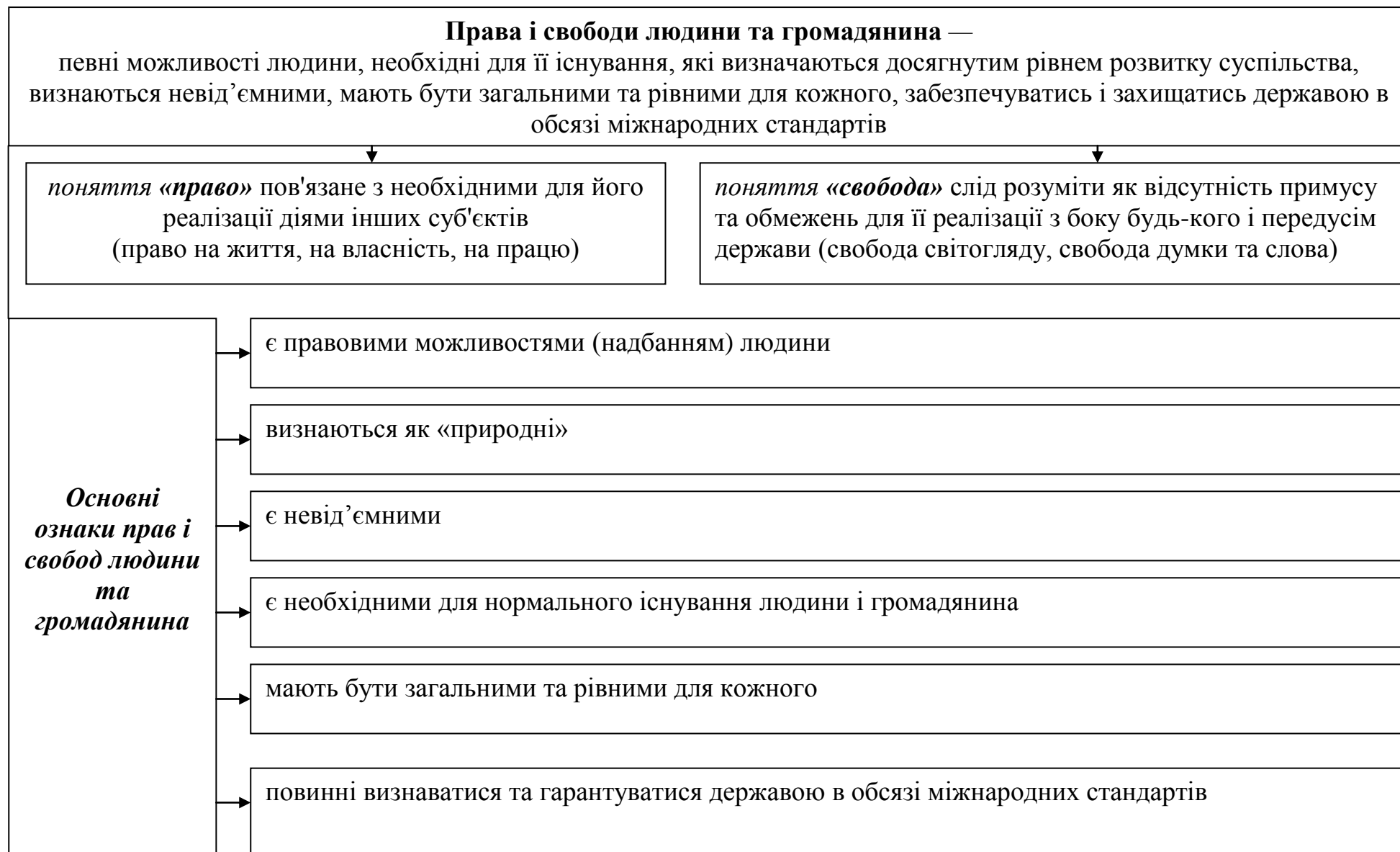
Виробити вміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою.

Сприяти вихованню доброзичливості, людяності, тактовності.

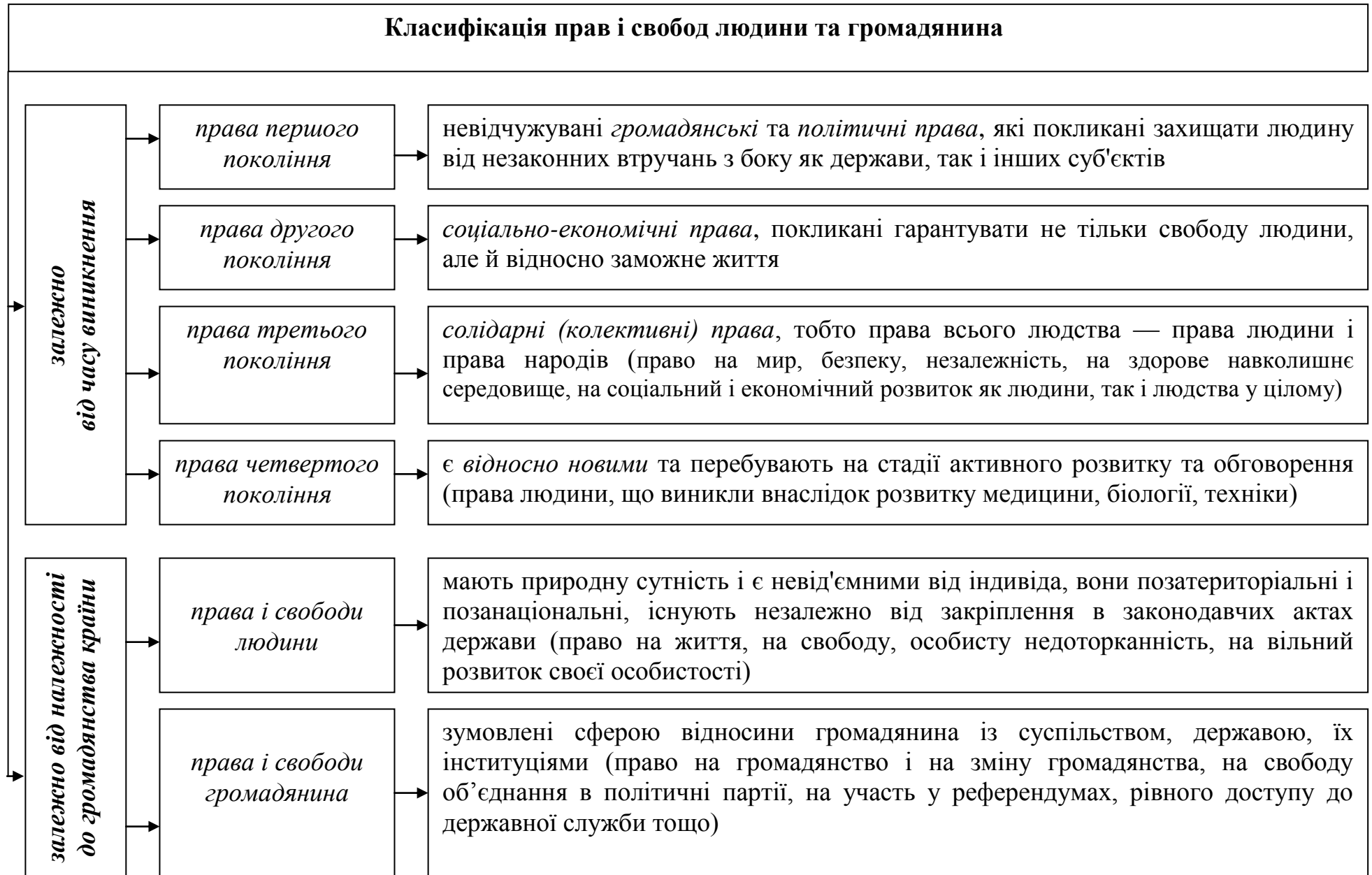
Сформувати вміння використовувати набуті знання у практичному житті тощо.

Ключові слова: права людини, свободи людини, покоління прав людини, юридичні обов'язки, конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні, гарантії прав і свобод людини та громадянина, міжнародно-правові засоби, призначені для забезпечення і захисту основних прав людини.

1. Поняття прав і свобод людини та громадянина. Класифікація прав і свобод людини та громадянина

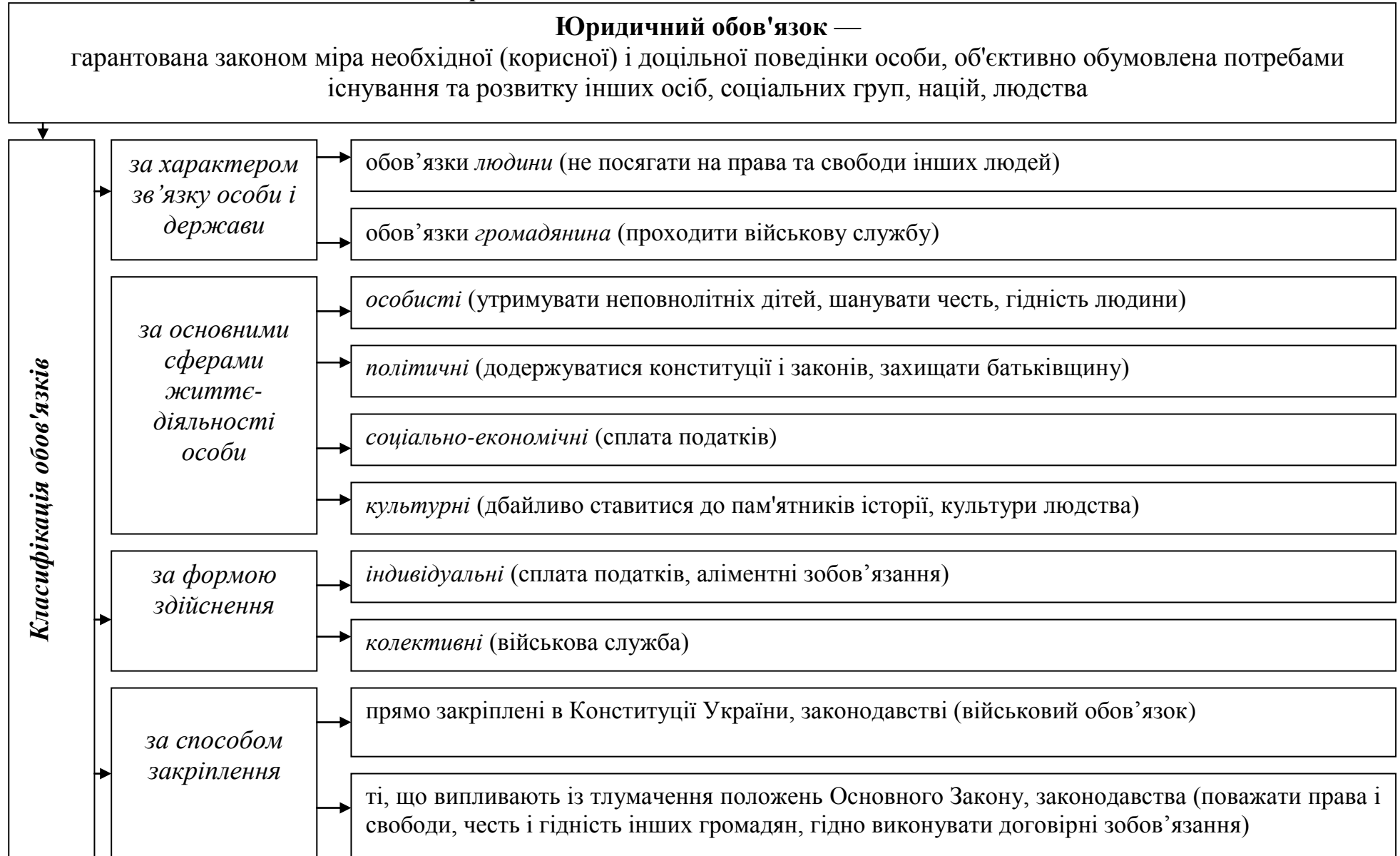
Класифікація прав і свобод людини та громадянина

2. Система обов'язків людини і громадянина

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні —
встановлена в Конституції України та забезпечена державою в інтересах усього суспільства й кожної особи
необхідність, що приписує кожному індивіду певні вид і міру поведінки

обов'язок *повнолітніх дітей* піклуватися про своїх
непрацездатних батьків

обов'язок *батьків* утримувати дітей до їх повноліття

обов'язок *кожного* отримати повну загальну
середню освіту

обов'язок *громадян* шанувати державні символи
України

обов'язок *громадян* захищати Вітчизну, її
незалежність і територіальну цілісність

обов'язок *громадян* відбувати військову службу,
відповідно до закону

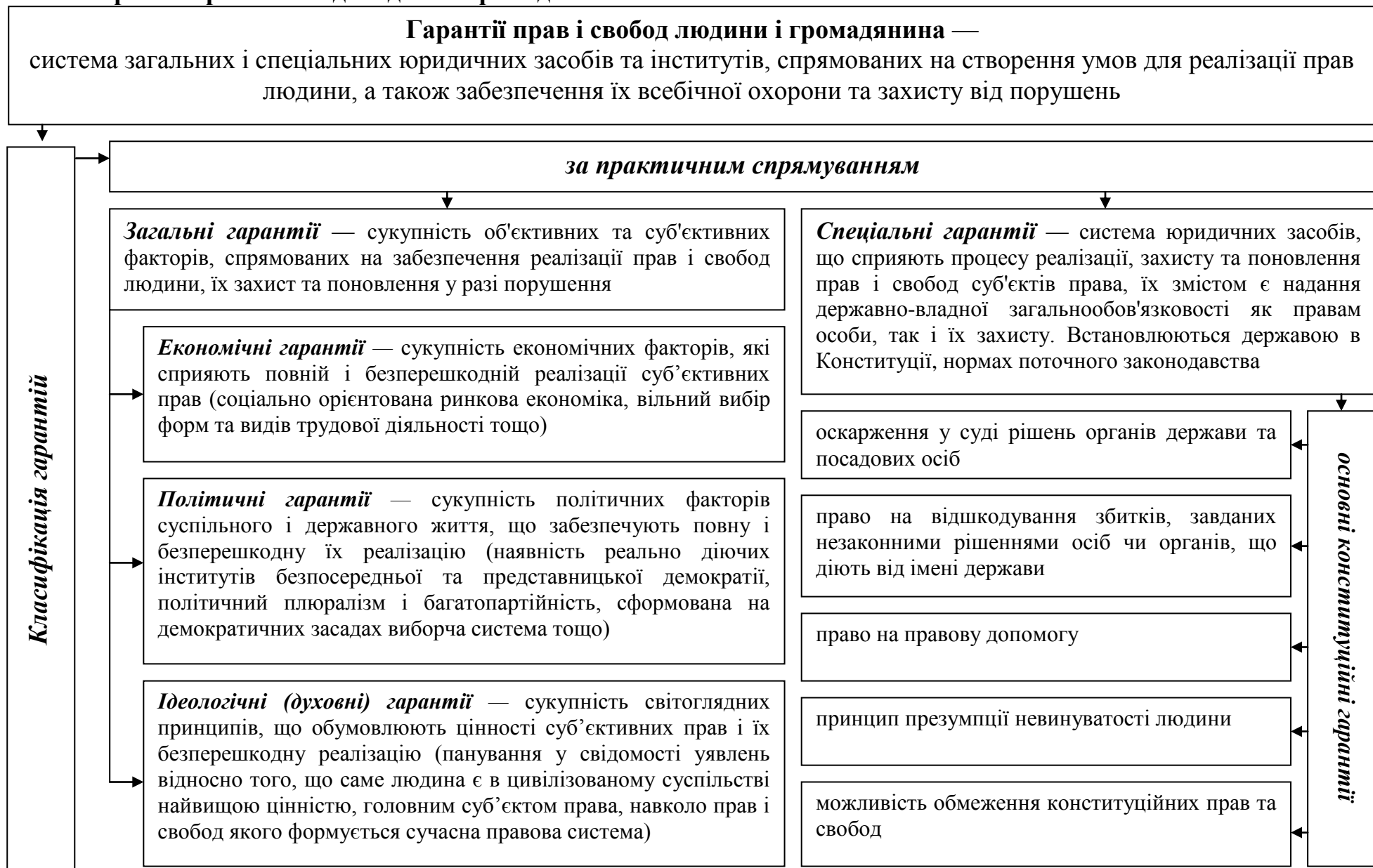
обов'язок *кожного* не заподіювати шкоду природі,
культурній спадщині, відшкодувати завдані ним
збитки

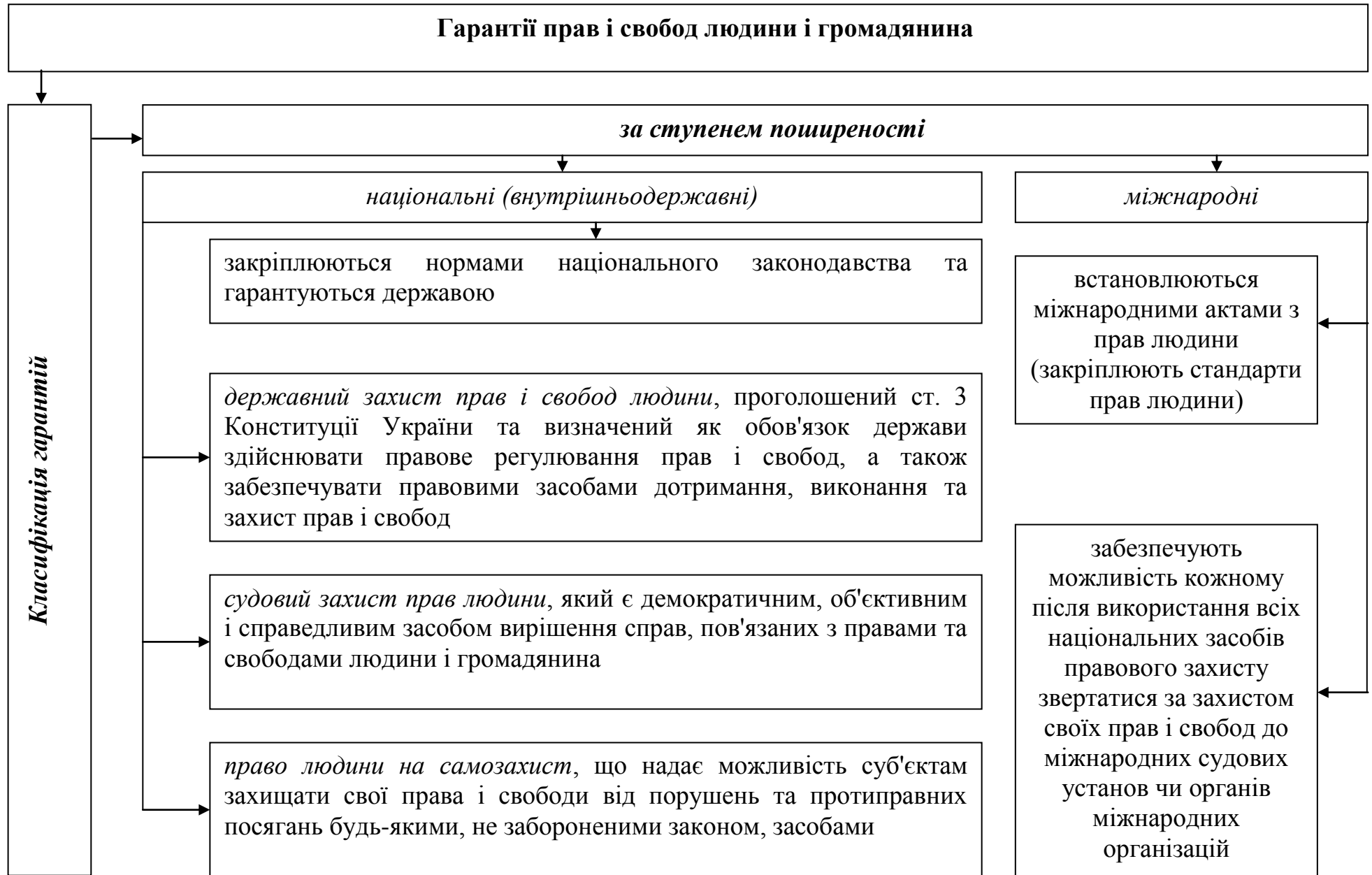
обов'язок *кожного* сплачувати податки і збори в
порядку і розмірах, встановлених законом

обов'язок *кожного* неухильно додержуватися
Конституції України та законів України, не
посягати на права і свободи, честь і гідність інших
громадян

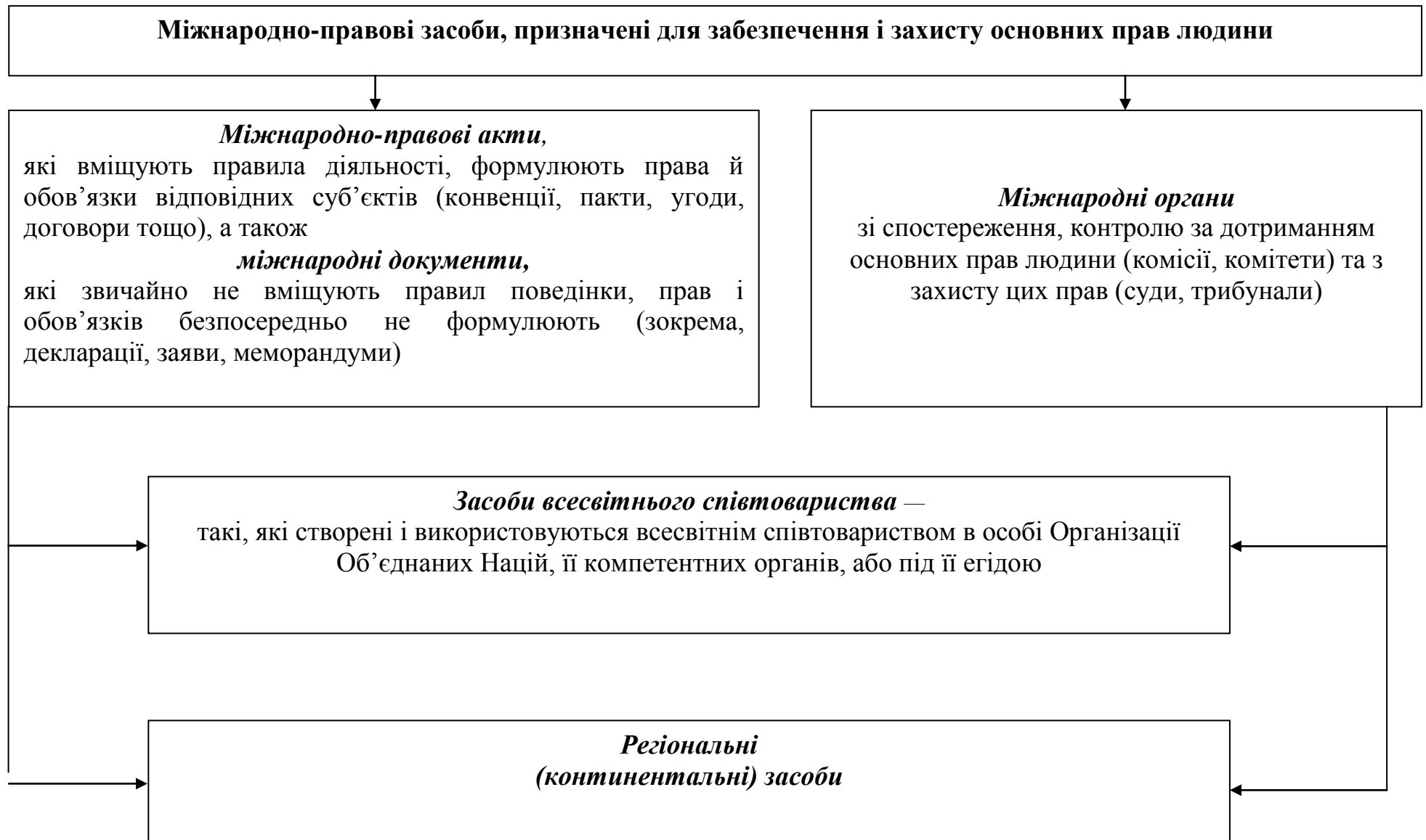
обов'язок *кожного* щорічно подавати до податкових
інспекцій за місцем проживання декларації про свій
майновий стан та доходи за минулий рік, у порядку
встановленому законом

3. Гарантії прав і свобод людини і громадянина

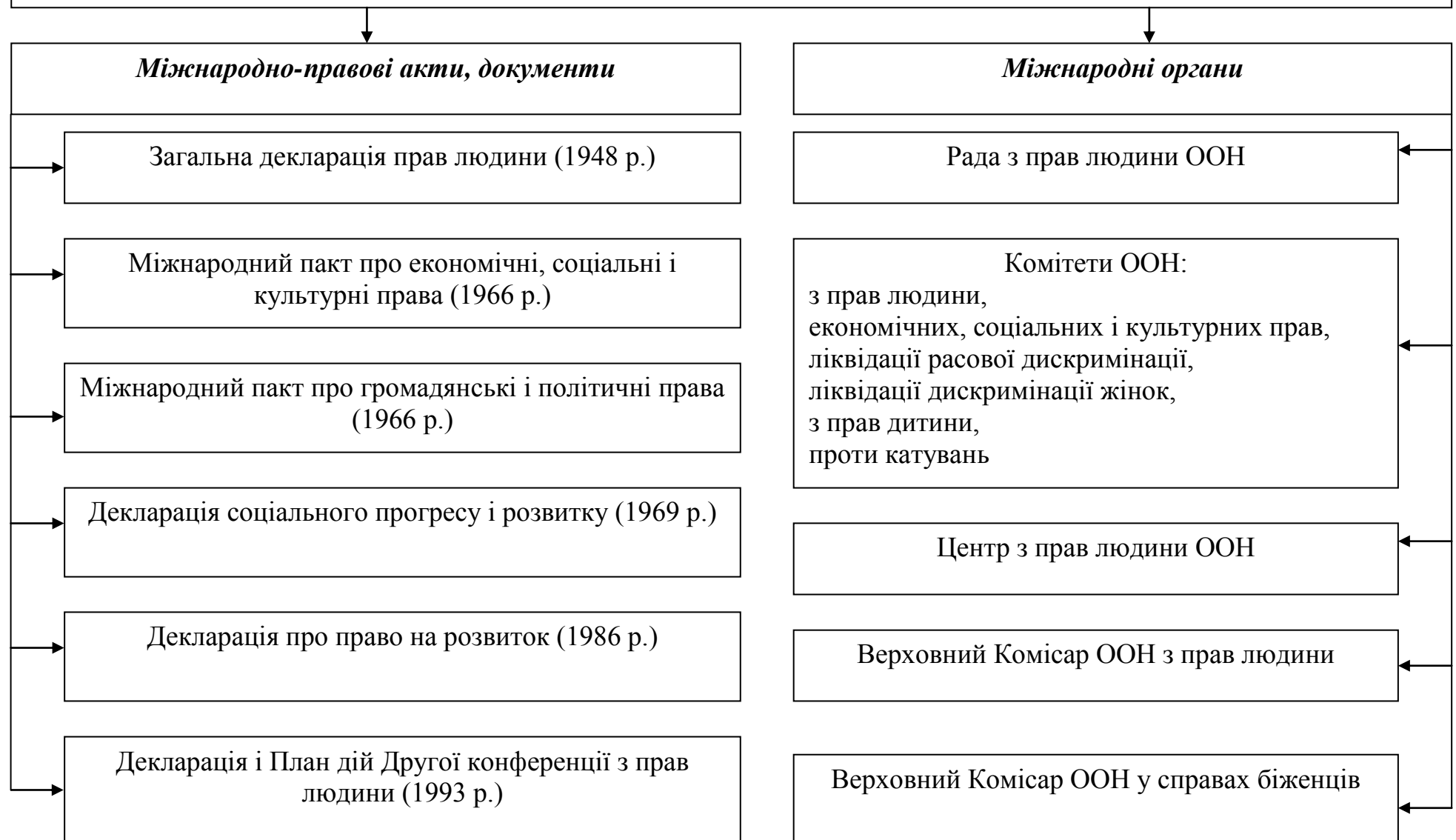

4. Міжнародно-правові засоби, призначені для забезпечення і захисту основних прав людини

**Засоби всесвітнього співтовариства,
призначені для забезпечення і захисту основних прав людини**

Рекомендована література:

Навчальні посібники:

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваїте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
5. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підруч. для вищ. навчальн. закл. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – Київ : Кондор, 2006. – 477с.
6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – 9-е вид., допов. і перероб. – Львів : Край, 2007. – 192 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : відповідає офіц. тексту : станом на 1 верес. 2016 р. – Харків : Право, 2016. – 82 с.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : дата оновлення 02.12.2012 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 16.04.2018).
3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс], прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Законодавство України : [сайт]. – URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 16.04.2018).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс], ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 : дата оновлення 02.10.2013 // Законодавство України : [сайт]. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 16.04.2018).

Додаткова література:

1. Забокрицький І. Рівність, гідність та пропорційність як принципи прав людини / І. Забокрицький // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2017. – № 865. – С. 521–530. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_81.
2. Завгородній В. А. Вплив практики європейського суду з прав людини на юридичну освіту в Україні / В. А. Завгородній // Вісн. Півден. регіон. центру Нац. акад. правових наук України. – 2017. – № 10. – С. 223–233. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2017_10_33.
3. Іванків І. Б. Право людства на мир як умова дотримання прав людини / І. Б. Іванків // Наук. зап. НаУКМА. Юридичні науки. – 2017. – Т. 200. – С. 27–31. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_200_7.
4. Купчак М. Права і свободи людини у філософії права українських народників: зародження і формування / М. Купчак, А. Саміло, В. Шишко // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2017. – № 861. – С. 28–34. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_861_6.
5. Магновський І. Європейський суд з прав людини як міжнародно-правова гарантія захисту прав і свобод громадян України / І. Магновський // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Юридичні науки. – 2017. – № 861. – С. 291–296. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_861_43.
6. Омельчук В. А. Реалізація прав і свобод людини в сучасній Україні: окремі проблеми правового регулювання / В. А. Омельчук // Міжнар. наук. журн. «Інтернаука». Серія : Юридичні науки. – 2017. – № 2. – С. 12–17. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2017_2_4.
7. Пашенко М. О. Роль загального та індивідуального правового регулювання у забезпеченні природних прав людини / М. О. Пашенко // Альманах права. – 2017. – Вип. 8. – С. 240–245. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2017_8_60.
8. Прієшкіна О. В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи / О. В. Прієшкіна // Наук. зап. НаУКМА. Юридичні науки. – 2017. – Т. 200. – С. 109–114. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_200_23.
9. Сігріяньська В. О. До питання про права людини: генезис тлумачень та уявлень / В. О. Сігріяньська // Альманах права. – 2017. – Вип. 8. – С. 264–269. – Електрон. версія друк. публ. : режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2017_8_66.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна теорія права : підруч. / [М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв та ін.] ; за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваіте, 2015. – 392 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2015. – 368 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 4-те вид., допов. і перероб. – Київ : Правова єдність ; Алерта, 2014. – 524 с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
5. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підруч. для вищ. навчальн. закл. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – Київ : Кондор, 2006. – 477с.
6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – 9-е вид., допов. і перероб. – Львів : Край, 2007. – 192 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Тема 1. Загальна характеристика теорії права	5
Поняття юридичної науки.....	6
Теорія права: поняття, предмет і об'єкт.....	9
Функції теорії права.....	11
Методологія та методи теорії права.....	12
Тема 2. Поняття права. Принципи права	17
Основні підходи до праворозуміння.....	18
Поняття та ознаки права.....	19
Функції права.....	21
Принципи права: поняття та види.....	22
Тема 3. Норми права в системі соціальних норм	27
Соціальні норми: поняття і види.....	28
Норма права: поняття та структура. Види правових норм.....	30
Способи викладу норми права у статтях нормативних актів.....	34
Тема 4. Система права і система законодавства	36
Система права: поняття та структура.....	37
Галузь права: поняття та види.....	40
Система законодавства та її співвідношення з системою права.....	45
Систематизація законодавства.....	47

Тема 5. Джерела права	49
Поняття та види джерел права.....	50
Нормативно-правові акти: поняття, ознаки та види.....	51
Поняття, ознаки та види законів.....	53
Підзаконні нормативно-правові акти: поняття та види.....	57
Дія нормативно-правових актів у часі, у просторі і за колом осіб.....	58
Тема 6.	
Правовідносини	63
Поняття, ознаки та види правовідносин.....	64
Структура (склад) правовідносин.....	66
Суб'єкти правових відносин, їх види. Правосуб'єктність.....	69
Юридичні факти: поняття та класифікація.....	71
Тема 7. Правомірна поведінка, правопорушення, юридична відповідальність	74
Поняття і види правової поведінки. Правомірна поведінка.....	75
Правопорушення: поняття та види.....	78
Склад правопорушення: поняття та елементи.....	80
Поняття та підстави юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності.....	83
Тема 8. Права, свободи й обов'язки людини та громадянина	88
Поняття прав і свобод людини і громадянина. Класифікація прав і свобод людини та громадянина.....	89
Система обов'язків людини і громадянина.....	92
Гарантії прав і свобод людини і громадянина.....	94
Міжнародно-правові засоби, призначені для забезпечення і захисту основних прав людини.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ЗМІСТ	102

Навчальне видання

КРАВЧИНА ІРИНА БОРИСІВНА

**ТЕОРІЯ ПРАВА:
АЛЬБОМ СХЕМ**

Навчальний посібник

(українською мовою)

В авторській редакції
Комп'ютерний набір І. Б. Кравчина

Підписано до друку 18.04.2018. Формат 60×84/8.

Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».

Ум. друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 6,34

Тираж 300 пр. Зам №

План 2017/2018 навч. р., поз.4 у переліку робіт кафедри

Видавництво Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії
Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.